

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ &
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πτυχιακή Εργασία
«Η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα»

Ονοματεπώνυμο: Γαργουλάκη Μαρία, ΑΜ : Β2015075

Ονοματεπώνυμο: Καραδήμα Σπυριδούλα, ΑΜ : Β2015079

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Λεοντιάδου Ευδοκία

Κέρκυρα 2020

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κυρία Ευδοκία Λεοντιάδου, για την υποστήριξη και την άριστη συνεργασία στο πλαίσιο της συγγραφής της παρούσας πτυχιακή εργασίας.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Εισαγωγή.....	5

Κεφάλαιο 1^ο

1. 1 Ο Τοκετός και η περίπτωση της έκθεσης	7
1. 2 Η ανατροφή των γυναικών	8
1. 3 Μόρφωση και εκπαίδευση.....	10
1. 4 Καλλωπισμός	11
1. 5 Κοινωνικές τάξεις	18
1. 5. 1 Αθηναία-Δέσποινα.....	18
1. 5. 2 Δούλες.....	18
1. 5. 3 Εταίρες	20
1. 5. 4 Ιέρειες.....	20

Κεφάλαιο 2^ο

2. 1 Η προίκα.....	23
2. 2 Η εγγύη.....	24
2. 3 Η τελετή του γάμου.....	25
2. 4 Μοιχεία	30
2. 5 Διαζύγιο	31
2. 6 Θρησκεία - γιορτές.....	32
2. 6. 1 Παναθήναια.....	32
2. 6. 2 Θεσμοφóρια	35
2. 6. 3 Ελευσίνα Μυστήρια.....	37
2. 7 Συγκριτική μελέτη των γυναικών της Αρχαίας Ελλάδας με τις γυναίκες στη σημερινή εποχή	39

Συμπεράσματα	46
Κατάλογος εικόνων.....	48
Βιβλιογραφία.....	49
Διαδικτυακές πηγές.....	51

Εισαγωγή

Μελετώντας την ιστορία, τα ιστορικά κείμενα, τα ντοκουμέντα, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι τα δυο φύλα πολύ συχνά έρχονταν αντιμέτωπα. Οι σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα τους, είναι που θέλει τον άντρα κυρίαρχο και τη γυναίκα υποταγμένη, άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο, μέσα από χιλιάδες μορφές ατομικής και κοινωνικής έκφρασης, μέσα από χιλιάδες καταστάσεις κοινωνικής συμπεριφοράς και δεοντολογίας¹.

Ο αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός επηρέασε σε πολλούς τομείς τον κόσμο την εποχή της ακμής του και συνεχίζει να τον επηρεάζει ακόμη και σήμερα. Οι κοινωνικές και οι ηθικές αξίες, η φιλοπατρία, η φιλοξενία, η αλληλοβοήθεια, η αγάπη για τις τέχνες και τα ηρωικά ανδραγαθήματα, αποτελούν ένα δείγμα μόνο των σπουδαίων χαρακτηριστικών των Ελλήνων. Στην αρχαία Αθήνα εκτός από τους άνδρες, που είχαν ισχυρή θέση τόσο στην πολιτική ζωή όσο και στην εξουσία και στη διαμόρφωση της πόλης-κράτους, οι γυναίκες είχαν και αυτές το δικό τους ρόλο. Μπορεί να μην είχαν σπουδαία αξιώματα, αλλά η ομορφιά τους, η χάρη και η καλαισθησία τους αποτελεί ακόμη και σήμερα πρότυπο σε όλο τον κόσμο. Η θέση της γυναίκας στα έργα του Ομήρου, αντικατοπτρίζει το ρόλο που έπαιζε η παιδεία στην αριστοκρατική κοινωνία. Η αγωγή στην ομηρική αριστοκρατία έδινε ιδιαίτερη θέση στη γυναίκα. Ωστόσο, η αληθινή αρετή της γυναίκας είναι το κάλλος! Η γυναίκα δεν εμφανίζεται μόνο ως αντικείμενο ανδρικής κατάκτησης, αλλά κυρίως ως καλή οικοκυρά².

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε την θέση που κατείχε η γυναίκα στην αθηναϊκή κοινωνία της Κλασικής Εποχής, αφού μέσα από ιστορικές πηγές που διαθέτουμε μπορούμε να συμπεράνουμε ποια ήταν η ζωή και ρόλος της στην Κλασική Αθήνα. Η Αθήνα για περισσότερο από δυο αιώνες αποτελούσε κυρίαρχη στρατιωτική και πολιτική δύναμη στον ελλαδικό χώρο με αποτέλεσμα να έχουμε μια πλήρη εικόνα της ζωής της γυναίκας την εποχή εκείνη.

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα της Κλασικής εποχής ήταν κατώτερη από εκείνη που είχαν οι άνδρες. Η διάκριση των δυο φύλων ξεκινούσε ήδη από τα πρώτα χρόνια της

¹Παυλάκου, Δ. (1991). *Το είδωλο του καθρέφτη της: Προσέγγιση της κοινωνικής θέσης της γυναίκας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ρήσος.

² Παππάς, Θ.Γ. (2007). *Προσεγγίσεις στην αρχαία ελληνική παιδεία. Από τον Όμηρο ως τον Ισοκράτη*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

ζωής τους. Τα κορίτσια μεγάλωναν στο πλαίσιο του οίκου, με τη φροντίδα της μητέρας και μιας παραμάνας. Δεν είχαν μόρφωση, δεν πήγαιναν στο σχολείο, όπως συνέβαινε με τα αγόρια και δεν είχαν δικαίωμα στα κοινά. Σε ελάχιστες περιπτώσεις, πλούσιες οικογένειες προσλάμβαναν δασκάλους για να μορφώσουν τα νεαρά κορίτσια τους. Οι γυναίκες μεγάλωναν με σκοπό να γίνουν σωστές σύζυγοι και μητέρες. Δεν είχαν πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και η μόνη τους φροντίδα ήταν οι δουλειές του σπιτιού και η ανατροφή των παιδιών τους. Οι συνθήκες αυτές δεν άλλαζαν όταν παντρεύονταν, αφού και πάλι η μόνη τους ασχολία ήταν οι δουλειές του οίκου τους.

Δομή εργασίας

Για τη παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η βιβλιογραφική έρευνα. Πιο συγκεκριμένα έγινε έρευνα στη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου αλλά και στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Κέρκυρας. Επίσης, πραγματοποιήθηκε αναζήτηση σε βάσεις όπως το JStor, το Mendelay και το Google Scholar, ώστε να βρεθούν επιστημονικά άρθρα σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τον τοκετό στην αρχαία Αθήνα και το έθιμο της «Εκθεσης», όπου ο πατέρας, μόλις ερχόταν στον κόσμο το κορίτσι του, αποφάσιζε αν θα το κρατήσει ή αν θα το εκθέσει. Το φαινόμενο αυτό ήταν πολύ συνηθισμένο, ιδιαίτερα στην περίπτωση των κοριτσιών. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η θέση της γυναίκας στον οίκο και στην πόλη. Επίσης, γίνεται λόγος για τον καλλωπισμό των γυναικών και για τα υλικά που χρησιμοποιούσαν ώστε να δείχνουν κομψές, όμορφες και άξιες θαυμασμού. Ακόμη, αναφέρονται οι κοινωνικές τάξεις που διακρίνονται στην α) Αθηναία δέσποινα, β) στις δούλες και γ) στις εταίρες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαδικασία του γάμου, ο θεσμός της εγγύης, η προίκα και ο έγγαμος βίος. Επίσης γίνεται λόγος για την περίπτωση απιστίας των γυναικών. Ακόμη, παρουσιάζονται οι θρησκευτικές γιορτές, στις οποίες συνήθιζαν να λαμβάνουν μέρος τα νεαρά κορίτσια. Τέλος, η εργασία κλείνει με μια συγκριτική μελέτη που αφορά τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα και τη θέση της γυναίκας στη σημερινή εποχή.

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Ο Τοκετός και η περίπτωση της έκθεσης

Στην αρχαιότητα, ο γάμος αποτελούσε έναν πολύ ισχυρό θεσμό, που προστατευόταν από τη θεά Ήρα. Πιο συγκεκριμένα υπήρχε και συγκεκριμένος μήνας, ο Γαμηλιώνας, κατά τον οποίον τελούνταν οι γάμοι³. Οι γυναίκες και οι άντρες της Αθήνας παντρεύονταν, ώστε να αποκτήσουν νόμιμα παιδιά, κυρίως αγόρια. Σύμφωνα με πηγές, οι γυναίκες, όταν έφτανε η στιγμή να φέρουν στον κόσμο τα παιδιά τους, πολλές φορές έθεταν σε κίνδυνο ακόμη και την ίδια τη ζωή τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν υπήρχαν οι σχετικές γνώσεις της μαιευτικής αλλά ούτε και οι κατάλληλες συνθήκες διότι ο τοκετός διεξαγόταν στον γυναικωνίτη του σπιτιού⁴. Στη διάρκεια του τοκετού, μεγάλη βοήθεια πρόσφερε η μαία η οποία με επωδές και με επιδέξιες κινήσεις στην κοιλιά της εγκύου και κατάφερνε να έχει ο τοκετός ευτυχή έκβαση και να μην κινδυνέψει μητέρα και νεογνό⁵. Πολλές φορές, οι γυναίκες που έρχονταν για να βοηθήσουν στη γέννα τη φίλη τους, ετοίμαζαν και κάποια ζεστά επιθέματα για την ετοιμόγεννη, ενώ τοποθετούσαν ένα μαξιλάρι κάτω από τη γυναίκα ώστε να ακουμπήσει εκεί το μωρό⁶.

Όταν ερχόταν στον κόσμο το βρέφος, ακολουθούσε μια διαδικασία, όπου το έκαναν μπάνιο και το καθάριζαν, και αμέσως το έδιναν στον πατέρα, ώστε να αποφασίσει εκείνος αν θα το κρατήσει ή θα το εκθέσει. Αν το νεογέννητο ήταν κορίτσι, τότε συνήθιζαν να κρεμάνε έξω στην πόρτα μια κορδέλα από μάλλινες κλωστές, που συμβόλιζε τον ρόλο της γυναίκας στην οικία, ενώ αν ήταν αγόρι, ο πατέρας κρεμούσε ένα κλαδί ελιάς στην εξώπορτα⁷. Το συγκεκριμένο σήμαινε πως ο ερχομός του παιδιού αυτού ήταν ένα ευχάριστο γεγονός. Μετά την γέννα, η μητέρα θα έπρεπε να εξαγνιστεί στο σπίτι. Εκεί λοιπόν έπρεπε να παραμείνει

³Πετροπούλου Α. *Οικογενειακοί Θεσμοί*, στο Μήλιος Α., Μπιργάλιας Ν., Παπαευθυμίου Ελ., Πετροπούλου Α., *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Αρχαία Ελλάδα*, Πάτρα 2000, εκδόσεις Ε.Α.Π., σελ.297.

⁴Ό.π. Πετροπούλου, σελ. 297-300.

⁵Ό.π. Πετροπούλου, σελ. 305-306.

⁶Blundell, Sue (1995). *Women in ancient Greece*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. σελ.202-203.

⁷Ό.π. Πετροπούλου, σελ 297.

για σαράντα ημέρες, δηλαδή έως τη γιορτή της Τεσσαρακοστής⁸, ενώ το αίμα που χύθηκε στη διάρκεια του τοκετού θεωρούνταν μιάσμα για την οικία και γενικότερα για όλους.⁹

Στην περίπτωση που το μωρό γεννιόταν με κάποιου είδους δυσμορφία ή η οικογένεια είχε πολλά κορίτσια και δεν ήθελε ακόμη ένα, ή ακόμη στην περίπτωση που ο πατέρας καταλάβαινε πως δεν ήταν δικό του τέκνο, τότε η νέα αυτή ζωή θεωρούνταν ανεπιθύμητη. Στη συνέχεια, το ανεπιθύμητο μωρό, το τοποθετούσαν σε μια πήλινη χύτρα και να το μετέφεραν μακριά από την πόλη, όπου το παρατούσαν στα χωράφια, ώστε να πεθάνει¹⁰. Η περίπτωση της έκθεσης ήταν πολύ συνηθισμένη, ιδιαίτερα στην περίπτωση των κοριτσιών, αφού θεωρούσαν πως ήταν κατώτερης αξίας¹¹. Στις Εκκλησιάζουσες του Αριστοφάνη (στίχος 549) ένας άνδρας που κάνει παράπονα για την απουσία της συζύγου του στη γέννα μιας φίλης της, λέει: «Ευτυχώς, ήταν αγόρι».¹² Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η πρώτη δυσκολία που αντιμετώπιζε ένα νεογέννητο κορίτσι, ήταν να του επιτραπεί να ζήσει, αφού εκείνη την εποχή θεωρούσαν πως η γέννηση ενός κοριτσιού, ήταν βάρος για την οικογένεια και σίγουρα αποτελούσε επιπρόσθετο έξοδο.

1.2 Η ανατροφή των γυναικών

Οι γυναίκες στην Αρχαία Αθήνα αποτελούσαν σύμβολο του οίκου. Η γυναικεία αγωγή ήταν καθαρά έργο της μητέρας, η οποία με τη βοήθεια της τροφού φρόντιζε ώστε η κόρη της να γίνει καλή νοικοκυρά και άξια σύζυγος¹³, ενώ, ο χώρος στον οποίο περνούσαν πολλές ώρες της μέρας ήταν ο γυναικωνίτης¹⁴. Τα μόνα αποκτήματα των κοριτσιών ήταν τα ρούχα και τα κοσμήματα τους, αφού δεν είχαν κανένα δικαίωμα στην κληρονομιά. Οι γυναίκες, σε όποια τάξη κι αν ανήκαν, έγνεθαι, ύφαιναν και διεκπεραίωναν τις οικιακές εργασίες με τη συνδρομή υπηρετριών και θεραπεινίδων¹⁵. Έτσι βλέπουμε τη βασίλισσα Αρήτη να υφαίνει τα προικιά της κόρης της, τη Ναυσικά να πλέκει με τις δούλες τα ρούχα στο ποτάμι, ενώ η Πηνελόπη περιγράφεται να υφαίνει και να γνέθει σαν να ήταν για εκείνη κάτι το πολύ

⁸Ο.π.Πετροπούλου, σελ. 311.

⁹ Bruit.-Zaidman L. - Schmitt-Pantel P (2012). *Η θρησκεία στις ελληνικές πόλεις της κλασικής εποχής*. Αθήνα: Πατάκη, σελ. 68.

¹⁰ Ο.π. Bruit – Zaidman L. - Schmitt-Pantel P, σελ 68.

¹¹ Ο.π. Πετροπούλου, σελ.308.

¹² Ο.π.Πετροπούλου, σελ.308.

¹³ Ο.π. Παππάς.

¹⁴ Βλ.

<https://www.oanagnostis.gr/%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%B C%CF%8C%CF%82/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/12/19).

¹⁵ Ο.π. Παππάς.

φυσιολογικό¹⁶.Χαρακτηριστικό παράδειγμα για τα οικιακά καθήκοντα των γυναικών εκείνης της εποχής, συναντάμε στην Ιλιάδα (στίχος 490-492), με τον Έκτορα να λέει στη σύζυγο του Ανδρομάχη: *«Αλλά γύρνα σπίτι σου και κάνε τη δουλειά σου; Ο αργαλειός και η ρόκα είναι η μόνη σου έγνοια. Και πες στις υπηρέτριες να κάνουν το ίδιο. Και άσε τον πόλεμο στους άντρες.»*

Τα νεαρά κορίτσια, όπως και οι μεγάλες γυναίκες, φορούσαν μακριά φορέματα, ώστε να μην εκθέτουν κανένα σημείο του σώματος τους. Όφειλαν να είναι σεμνές, όμορφες και υγιείς, συμβιβασμένες με τα ανδροκρατούμενα πρότυπα της κοινωνίας.Τα παιχνίδια των κοριτσιών ήταν κούκλες¹⁷ που είχαν κινητά μέλη, τις λεγόμενες **πλαγγόνες**(**Εικόνα 1**).Μπορούσαν να παίζουν με τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους, στο χώρο του γυναικωνίτη, όπου βρίσκονταν και οι μητέρες των παιδιών¹⁸.

Εικόνα 1: Πλαγγόνα (κούκλα)

Πηγή: <https://cycladic.gr/exhibit/ng0142-plaggona-koukla>

¹⁶Ο.π. Παππάς.

¹⁷ Pomeroy, Sarah B. (1975). *Goddesses, whores, wives and slaves: women in classical antiquity*. New York: Schocken books, σελ. 3.

¹⁸Ο.π. Blundell Sue, σελ.202-203.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι στα κορίτσια δεν επιτρεπόταν να βγουν από το σπίτι. Όταν έπρεπε να βγουν στην πόλη, τα μικρά κορίτσια συνοδεύονταν από τον πατέρα, ή σε μεγαλύτερη ηλικία, από κάποια δούλα ή τον νόμιμο σύζυγο τους. Χαρακτηριστικός είναι ο λόγος της Ανδρομάχης στο έργο Τρωάδες :«*Πρώτα πρώτα η γυναίκα όταν βγαίνει απ' το σπίτι της, όλοι την κατηγορούν – δίκαια ή άδικα. Αυτήν την επιθυμία την αρνήθηκα. Δεν βγήκα απ' το σπίτι*».

1.3 Μόρφωση και εκπαίδευση

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχε ισότητα ανάμεσα στα δυο φύλα. Σχετικά με την μόρφωση, δεν υπήρχε εκπαιδευτικός οργανισμός για τα κορίτσια των αριστοκρατικών οικογενειών¹⁹. Η εκπαίδευση της Αθηναίας περιοριζόταν στην εκμάθηση των εργασιών του νοικοκυριού: μαγείρεμα, πλέξιμο, ίσως και στοιχειώδη ανάγνωση, αριθμητική και μουσική τα οποία μάθαινες κοντά στη μητέρα ή στη γιαγιά της ή ακόμη από τις δούλες του σπιτιού. Η ουσιαστική συμμετοχή των κοριτσιών στην κοινότητα αναδεικνυόταν κυρίως σε τελετές θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως τα Θεσμοφόρια. Οι αρετές μιας γυναίκας ήταν η ηθική, η εγκαρτέρηση και η σωφροσύνη²⁰. Παρότι δεν είχαν την ευκαιρία να μορφωθούν, όπως συνέβαινε με τα αγόρια, η γυναίκες είχαν θέση σεβαστή²¹.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «οι άνδρες από τη φύση είναι προικισμένοι να κυβερνούν γυναίκες και παιδιά», αφού «το αρσενικό έχει εκ φύσεως μεγαλύτερες ικανότητες κυριαρχίας από το θηλυκό»²². Επίσης, σύμφωνα ξανά με τον Αριστοτέλη, η γυναίκα κατέχει μεν τη μεγάλη ανδρική «ικανότητα της οργάνωσης», αλλά της λείπει «η δύναμη της απόφασης»²³. Έτσι παρατηρείται η αναγκαιότητα της ισόβιας χειραγώγησης των γυναικών, ενώ οι σύζυγοι τους, τις αντιμετωπίζουν πιο πολύ ως κόρες παρά ως συντρόφους και μητέρες των παιδιών τους²⁴.

¹⁹Flacelière, R. (2005). *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμας.

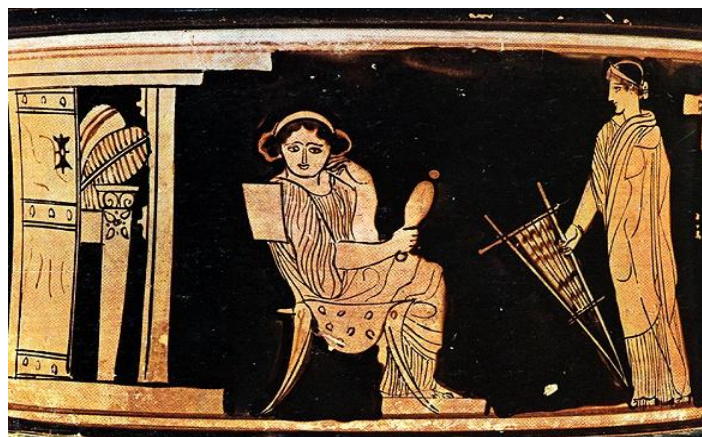
²⁰ Ό.π. Παππάς.

²¹ Ό.π. Παππάς.

²² Ό.π. Παππάς.

²³ Αριστοτέλους Πολιτικά 1259^α 35-40. 1259^β 5. 1260^α.

²⁴ Ο Ξενοφών (Οικονομικός 3.11-14), αναφερόμενος στις συζυγικές σχέσεις, χαρακτηρίζει μεν τους συζύγους «συντρόφους» (κοινωνοί) και την ιδιοκτησία τους «κοινή» (κοινόν), αλλά σε όλο το λόγο του είναι διάχυτος ένας πατερναλιστικός τόνος, ενώ η έννοια της συντροφικότητας μοιάζει μάλλον να εκφράζει ευχή παρά να περιγράφει την υφιστάμενη πραγματικότητα.

Εικόνα 2: Εσωτερικό κατοικίας, από πυξίδα του Ε' αιώνα π.Χ.

Μια γυναίκα καθισμένη σε κλισμό κρατεί τουλούπα μαλλί για τη ρόκα της και μια άλλη όρθια κρατεί τελάρo για κέντημα

(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)

Πηγή: <http://users.sch.gr/maritheodo/history-pi/section6/lemmata/2-0-0.htm>

1.4 Καλλωπισμός

Οι γυναίκες στην αρχαία Αθήνα φρόντιζαν με ιδιαίτερη προσοχή τον καλλωπισμό τους ώστε να μοιάζουν όσο το δυνατόν περισσότερο στη θεά της ομορφιάς και του κάλλους. Σε περιόδους ακμής και οικονομικής ευμάρειας, οι γυναίκες είχαν στη διάθεση τους υλικά που χρησιμοποιούσαν για την παρασκευή αλοιφών, αρωμάτων, καλλωπιστικών προϊόντων για το σώμα και καλλυντικών για το μακιγιάζ τους²⁵. Εκτός από την περιποίηση του προσώπου και του σώματος τους, την εξωτερική τους εμφάνιση συμπλήρωναν οι φορεσιές τους, οι οποίες ήταν ιδιαίτερες και αναδείκνυαν την ομορφιά τους. Επίσης επέλεγαν κοσμήματα τα οποία στόλιζαν τα χέρια τους, τα αυτιά τους, το λαιμό τους, ακόμη και τα μαλλιά τους. Αρκετά αντικείμενα καλλωπισμού έχουν διασωθεί μέχρι και σήμερα και μαρτυρούν πολλά στοιχεία για τα υλικά που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες της εποχής, αλλά και τη διαδικασία που

²⁵ Λιβέρη, Α. *Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα*. Αθήνα 1997.

ακολουθούσαν για να φροντίζουν την εξωτερική τους εμφάνιση. Έτσι συναντάμε σε γλυπτά και κεραμικά εκείνης της εποχής καλοχτενισμένα κεφάλια, απλά ή σύνθετα κοσμήματα και μορφές που αποτελούν πρότυπα κομψότητας και καλαισθησίας.

Επίσης στα κείμενα των συγγραφέων βρίσκουμε πολλούς χαρακτηρισμούς που αναφέρονται στο κάλλος των γυναικών και στο πόσο προκαλούσαν τον θαυμασμό (καλή, περικαλλής). Ο έπαινος αναφέρεται επίσης στα μαλλιά τους (καλλίκομος, ευπλόκαμος κ.ά.), στα μάτια τους (βοώπις), στο πρόσωπο τους γενικά (καλλιπάρης) και στα άκρα τους (λευκώλενος, αργυρόπεζα, καλλίσφυρος)²⁶. Στο γυναικωνίτη αρχικά ασχολούνταν με την καθαριότητα του σώματος τους. Παρότι δεν υπήρχαν σαπούνια εκείνη την εποχή, οι γυναίκες συνήθιζαν να γεμίζουν μια λεκάνη με νερό και έβαζαν άλατα για να πλένουν το σώμα τους. Επίσης υλικά, όπως το ελαιόλαδο, το αμυγδαλέλαιο και το καρυδέλαιο, ήταν και αυτά αρωματικά, ενυδατικά έλαια που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν σε καθημερινή βάση²⁷. Εκείνη την εποχή τα φυτικά έλαια αποτελούσαν τη βάση για κάθε ενυδατικό και καλλωπιστικό προϊόν που χρησιμοποιούσαν.

Εικόνα 3: Γυναίκες στην αρχαία Αθήνα στο πλαίσιο καλλωπισμού

Πηγή:http://archaia-ellada.blogspot.com/2013/05/blog-post_1777.html

²⁶ Ό.π. Λιβέρη.

²⁷ Ό.π. Λιβέρη.

Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό της διαδικασίας του καλλωπισμού τους αποτελούσε η αποτρίχωση του σώματος τους. Εκείνη την εποχή πίστευαν ότι το σώμα πρέπει να είναι πλήρως αποτριχωμένο καθώς κάτι τέτοιο αποτελεί δείκτη καλής υγείας²⁸. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι όλα ανεξαιρέτως τα αγάλματα που μας έχουν διασωθεί, παριστάνουν τις γυναίκες χωρίς τρίχες στο κορμί τους και στο εφηβαίο τους. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούσαν τα λυχνάρια τους, ενώ το πιο ελαφρύ χνούδι το απομάκρυναν με ένα ξυράφι συνήθως φτιαγμένο από έλασμα χαλκού ή με τσιμπιδάκι. Αργότερα άρχισαν να χρησιμοποιούν και άλλα υλικά που σαν βάση είχαν το ρετσίνι ή την πίσσα, που τα έφερναν από τη Συρία²⁹.

Εικόνα 4: Διαδικασία αποτρίχωσης

Πηγή:<https://www.mixanitouxronou.gr/i-ginekes-apotrichonontan-ke-stin-archeotita-gia-na-xechorizoun-apo-tous-antres-i-parthenes-ekanan-idiko-teletourgiko-loutro-prin-apo-to-gamo-o-pio-diadedomenos-tropos-itan-to-lichnari/>

²⁸ Middleton, H. *Οι Γυναίκες Στην Αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας 2003.

²⁹ Ό.π.. Middleton.

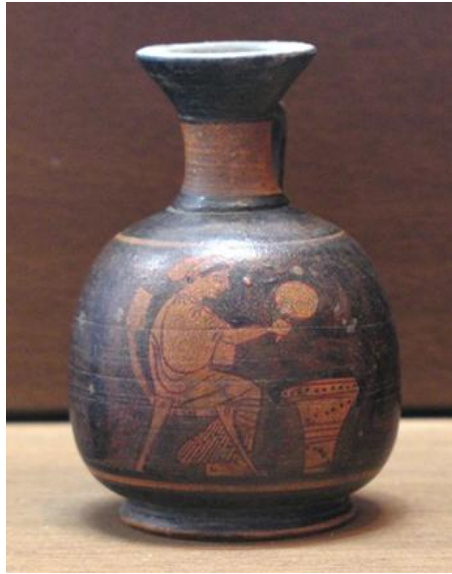
Εκτός από τα καλλυντικά του μακιγιάζ χρησιμοποιούσαν και αλοιφές για το πρόσωπο, για τις ρυτίδες, για τις πανάδες, για το στήθος, για τον ιδρώτα, τις οποίες έφτιαχναν με φυτικά υλικά. Τις αλοιφές και τις κρέμες τις άπλωναν και τις πασάλειβαν με ειδικά βουρτσάκια που ονομάζονταν χρηστίρες, με τα δάχτυλα ή με διάφορα ραβδάκια από ξύλο, κόκκαλο ή ελεφαντόδοντο. Συνήθως τις αλοιφές ή άλλα διάφορα καλλυντικά και κοσμήματα τα έβαζαν σε ένα δοχείο που ονομαζόταν πυξίδα³⁰.

Επίσης, χρησιμοποιούσαν διάφορα υλικά για να βάφουν το πρόσωπο τους ώστε να δείχνουν ακόμη πιο όμορφες και κομψές. Ο όρος μακιγιάζ εκείνη την εποχή φυσικά δεν υπήρχε, αλλά υπήρχε η ψιμυθίωση που ουσιαστικά επρόκειτο για την ίδια διαδικασία. Η ψιμυθίωση προέρχεται από το ψιμύθιο, που ήταν κοινή ονομασία του ανθρακικού μολύβδου³¹. Το συγκεκριμένο υλικό το χρησιμοποιούσαν για την λεύκανση της επιδερμίδας και ήταν αποκλειστικά για τον καλλωπισμό προσώπου. Αυτό το υλικό το αγόραζαν από την ψιμυθιολόγο, την κοσμητικό της εποχής, η οποία το χρησιμοποιούσε για τη δημιουργία μιας πούδρας, η οποία χρησίμευε για το βάψιμο στα μάγουλα³². Για να τονίσουν τα φρύδια τους χρησιμοποιούσαν τριμμένο αντιμόνιο ή αλλιώς τα μαύριζαν με κάπνα ενώ σκίαζαν τα βλέφαρα ελαφρά με φούμο (κάρβουνο). Πιο συγκεκριμένα, τις βλεφαρίδες τις έβαφαν με μαύρο χρώμα ενώ στη συνέχεια τις έβαφαν με ένα μείγμα από ασπράδι αυγού, αμμωνία και ρετσίνι. Τα μάγουλα και τα χείλη τα έβαφαν με σκόνη χένας, ρεάλγιο, ώχρα, χυμούς από μούρα και άκανθα. Μερικά από αυτά ήταν ανακατεμένα με κρέμες και έλαια. Επιπλέον, για να βάψουν το πρόσωπο και τα χείλη τους χρησιμοποιούσαν μολύβια ή τη ρίζα του φυτού αλκέα (μολόχα).

³⁰ Ό.π., Middleton.

³¹ Δικαιούλια, Ε. (2009). *Τεχνική Ψιμυθίωσης προσώπου και σώματος*. Εκδόσεις Παπαζήση.

³² Ό.π. Δικαιούλια.

Εικόνα 5: Αγγείο που παρουσιάζει μια γυναίκα να καλλωπίζεται κρατώντας ένα καθρέφτη

Πηγή: http://theseus-aegean.blogspot.com/2015/10/blog-post_10.html

Η περιποίηση των μαλλιών συμπλήρωνε τον καλλωπισμό μια γυναίκας. Οι Αθηναίες συνήθιζαν να περιποιούνται τα μαλλιά τους είτε μόνες τους με τη βοήθεια του καθρέφτη, είτε τις βοηθούσαν οι σκλάβες, είτε μαζεύονταν στον γυναικωνίτη και έφτιαχναν τις κομμώσεις τους με τις φίλες τους. Φρόντιζαν να τα πλένουν και να τα λαδώνουν με λάδι από μπουμπούκια δάφνης και κέδρου ώστε να είναι καθαρά και ταυτόχρονα να αναδεικνύουν το φυσικό τους χρώμα³³. Συνήθεια των γυναικών της εποχής ήταν να αφήνουν μακριά τα μαλλιά τους, εκτός από εκείνες που τα έκοβαν κοντά λόγω πένθους.

Οι κομμώσεις που επέλεγαν συνήθως ήταν περίτεχνες και άξιες θαυμασμού. Πολλές φορές μάζευαν τα μαλλιά τους σε αλογοουρά και άφηναν μερικές μπούκλες να πέφτουν στο πρόσωπο και τα αυτιά ώστε να αναδεικνύουν το όμορφο πρόσωπο τους. Άλλοτε οι μακριές και λεπτές μπούκλες στολίζονταν με χάνδρες και περόνες με ένα εξόγκωμα συχνά σε σχήμα άνθους. Επίσης δεν είναι λίγες οι φορές που άφηναν τα μακριά μαλλιά τους κάτω και τα στόλιζαν με ιδιαίτερα κοσμήματα. Για να στολίσουν τα μαλλιά τους συνήθως έβαζαν κορδέλες, λουλούδια, κοσμήματα, ακόμη και μικρά στέμματα³⁴.

³³ Ό.π. Δικαιούλια.

³⁴ Ό.π. Δικαιούλια.

Εικόνα 6 : Κομμώσεις Αθηναίων γυναικών

Πηγή : <https://www.iellada.gr/istoria/i-omorfia-epikefalis-koyreia-kai-kommoseis-stin-arhaia-athina-kai-sparti>

Επίσης, ζωγραφιές και γλυπτά που σώθηκαν από εκείνη την εποχή μας δίνουν πολλά στοιχεία για την ενδυμασία των γυναικών στην αρχαία Αθήνα. Οι γλύπτες απεικόνιζαν τις περισσότερες φορές τα αγόρια και τους άντρες γυμνούς, αλλά πάντα οι γυναίκες εμφανίζονται με ρούχα. Η επιλογή της ενδυμασίας είναι πολύ σημαντική για τον καλλωπισμό μια γυναίκας, μαζί με τα απαραίτητα αξεσουάρ προσδίδει χάρη και κομψότητα.

Η ενδυμασία εκείνη την εποχή μπορεί να μην είχε μεγάλη ποικιλία, να χαρακτηρίζεται από απλά σχέδια και μοτίβα, αλλά σκοπός ήταν να τονιστεί η φυσική ομορφιά της γυναίκας και όχι να προκαλέσει ανεπίτρεπτα σχόλια. Τα ενδύματα που επέλεγαν ήταν πολύ απλά φτιαγμένα, αλλά με τα στολίδια και τα κοσμήματα που φορούσαν τα έκαναν να ξεχωρίζουν. Δεν είναι τυχαίο ότι ακόμη και σήμερα συναντάμε πολλούς γνωστούς οίκους μόδας, οι οποίοι έχουν επηρεαστεί από την ενδυμασία των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα, γεγονός που μαρτυρά ότι τα φορέματα τους έχουν διαχρονική αξία και ξεχωρίζουν για την κομψότητα τους.

Επιπρόσθετα, το κόσμημα είναι ένα έργο τέχνης, ένα σύμβολο πλούτου, δύναμης και ομορφιάς. Αποτελούσε για τη γυναίκα στην αρχαία Αθήνα στολίδι και η επιλογή του συνήθως γινόταν μόνο σε περιπτώσεις γιορτών, θρησκευτικών τελετών και ξεχωριστών εκδηλώσεων³⁵. Παρότι δεν έχουν πρακτική χρησιμότητα, τα επέλεγαν για να προσθέσουν κάλλος και κομψότητα στην εμφάνιση τους, για να αναδείξουν την ομορφιά τους και αρκετές φορές και την κοινωνική τους τάξη. Ωστόσο εκτός από στολίδι στην αρχαιότητα το κόσμημα αποτελούσε και θρησκευτικό σύμβολο, φυλαχτό, προστατεύοντας τον κάτοχο του από

³⁵ Δεσποίνη, Α. *Ελληνική Τέχνη, «Αρχαία χρυσά κοσμήματα»*. Εκδοτική Αθηνών 1996.

κακοτυχία και άλλα δεινά³⁶. Συναντάμε γυναίκες να επιλέγουν βραχιόλια, δαχτυλίδια, καρφίτσες, κολιέ, στεφάνια, ακόμη και στολίδια για τα μαλλιά για να συμπληρώσουν την ομορφιά της εξωτερικής τους εμφάνισης. Όσον αφορά μοτίβα εκείνη την εποχή κυριαρχούν τα φυτικά και τα ζωικά, ενώ συχνά το θέμα είναι εμπνευσμένο από τους 12 θεούς³⁷. Τα σκουλαρίκια με τον φτερωτό Ερμή, οι καρφίτσες με την Αφροδίτη και τον γιό της, Έρωτα και ο αετός του Δία ήταν πολύ δημοφιλή σχέδια στην αρχαία Ελλάδα. Ακόμη όμως και αν δεν απεικόνιζε θεότητες, συχνά αναφερόταν σε αυτές π.χ. τα δυο περιστέρια το σύμβολο της Αφροδίτης³⁸.

Εικόνες 7,8 : Βραχιόλι και σκουλαρίκια με τον φτερωτό θεό έρωτα

Πηγή : <https://olympia.gr/2019/07/29/%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CF%8C-%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CF%88%CE%BF%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%B1/>

³⁶ Ό.π.

³⁷ Ό.π.

³⁸ Ό.π.

1.5 Κοινωνικές τάξεις

1.5.1 Αθηναία-Δέσποινα

Με τον όρο Αθηναία, εννοούμε την σύζυγο ή την κόρη του Αθηναίου πολίτη. Οι γυναίκες των πολιτών δεν είχαν περισσότερα πολιτικά και δικαστικά δικαιώματα από τους δούλους. Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι γυναίκες δεν είχαν ενεργό ρόλο στην κοινωνία, δεν είχαν πολιτική ή κοινωνική δραστηριότητα, ούτε είχαν λόγο στα δικαστήρια και σε εκδηλώσεις, εκτός από τις ορισμένες θρησκευτικές τελετές³⁹. πολλές περιπτώσεις αποτελούσαν τη βάση συχνών συγκινησιακών εκκλήσεων σε δικανικούς λόγους, αλλά υπήρχε απροθυμία να αναφερθεί το όνομα τους. Συνήθως προσδιορίζονταν με στοιχεία της συγγένειας τους προς κάποιον άντρα, δηλαδή ήταν σύζυγος κάποιου, αδελφή, κόρη ή μητέρα.

Η παντρεμένη Αθηναία, αν και περιορισμένη μέσα στον οίκο της κυβερνά τουλάχιστον αυτόν, με απόλυτη εξουσία, όταν δεν την εμποδίζει σε αυτό ο κύριος ή ο κηδεμόνας της⁴⁰. Για τους δούλους της είναι δέσποινα, η κυρία τους. Ο άνδρας συνήθως είναι απασχολημένος με το επάγγελμα του και τις πολιτικές και δικαστικές υποθέσεις της πόλης. Η Αθηναία-δέσποινα λοιπόν, διευθύνει τον οίκο.

1.5.2 Δούλες

Μαρτυρίες για την παρουσία δούλων στον αρχαίο ελληνικό κόσμο υπάρχουν ήδη στις πρώτες γραπτές ελληνικές πηγές. Στην κλασική Αθήνα έχουμε μια πιο καθαρή εικόνα των σχέσεων εξάρτησης και των συνθηκών διαβίωσης των εξαρτημένων ανθρώπων που αποκαλούνταν αντίστοιχα *είλωτες* και *δούλοι*⁴¹. Η δουλεία λοιπόν αποτελούσε ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της αρχαίας Αθήνας⁴². Υπήρχαν δυο μορφές γυναικών δούλων, οι δημόσιες και οι ιδιωτικές. Μπορούσαν να τις αγοράσουν, να τις πουλήσουν ή να τις βάλουν ενέχυρο, δηλαδή ήταν κάτι σαν αντικείμενο. Οι δημόσιες δούλες δούλευαν στα ιερά, ήταν αφιερωμένες σε μια θεότητα και στη συνέχεια προσφέρονταν στους πρώτους τυχόντες

³⁹ Mosse, Claude (1991). *Η γυναίκα στην αρχαία Αθήνα*. Αθήνα: Παπαδήμας.

⁴⁰ Ό.π., Mosse.

⁴¹ Κυρτάτας, Δ. (1989). Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις. *Μνήμων*. Μνήμων, 12, 183-195.

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8107> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/02/20).

⁴² Ό.π. Mosse.

έναντι αμοιβής⁴³.Τη συνέχεια τα προϊόντα αυτής της δραστηριότητας τους τα παρέδιδαν στο ναό στον οποίο είχαν αφιερωθεί⁴⁴.

Οι ιδιωτικές δούλες περιορίζονταν κυρίως στις δουλειές του οίκου. Εκεί αναλάμβαναν δουλειές που είχαν σχέση με το νοικοκυριό, δηλαδή μαγείρεμα, καθάρισμα, αργαλειός, αλλά και με άλλες δουλειές, όπως αγροτικές και βιοτεχνικές⁴⁵.Στα σπίτια που είχαν καλύτερη οικονομική κατάσταση, είχαν εξειδικευμένο ρόλο, όπως αυτόν της μαγείρισσας, της οικονόμου, της παραμάνας⁴⁶.

Οι δούλες δεν είχαν δικαίωμα να έχουν ερωτικές σχέσεις, και σε ελάχιστες περιπτώσεις τους έδιναν το δικαίωμα να κάνουν οικογένεια και παιδιά, αφού μια εγκυμοσύνη θα τις κρατούσε μακριά από τα καθήκοντα τους. Στην περίπτωση που μια δούλη έμενε έγκυος από τον κύριο της, το παιδί το αναγνώριζε σαν δικό του, ωστόσο δεν είχε ίσα δικαιώματα με τα υπόλοιπα νόμιμα παιδιά του. Στον Οικονομικό του Ξενοφώντα, βλέπουμε τον Ισχόμαχο να βάζει τέλος στις νυχτερινές συναντήσεις, βάζοντας έναν σύρτη στην πόρτα του γυναικωνίτη⁴⁷.

Οι δούλες, εκτός από τις δουλειές του σπιτιού, συνήθιζαν να συνοδεύουν τις δέσποινες στις θρησκευτικές γιορτές. Πολλές φορές παρατηρούνταν το φαινόμενο οι δέσποινες και οι δούλες να είχαν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, λόγω της αίσθησης του αμοιβαίου αποκλεισμού που επιβαλλόταν στις γυναίκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βρίσκουμε στην Μήδεια, όπου υπάρχουν συζητήσεις με τις παραμάνες τους και οι αθηναϊκές επιτύμβιες στήλες συχνά φέρνουν παραστάσεις οικειότητας μεταξύ γυναικών και δούλων.

⁴³Ο.π. Mosse.

⁴⁴Ο.π. Cantarella.

⁴⁵Ο.π. Cantarella.

⁴⁶Ο.π. Blundell.

⁴⁷ Ξενοφών, Οικονομικός 9.5.

1.5.3 Εταίρες

Η δόξα που κέρδισε ο θεσμός της εταίρας με το πέρασμα των αιώνων οφείλεται αποκλειστικά στις λίγες που απέκτησαν φήμη και πλούτο. Η πλειοψηφία των εταίρων ήταν σκλάβες, δίχως δικαιώματα, που με πολύ κόπο συντηρούνταν στη ζωή. Δεν ήταν ίσες απέναντι στο νόμο⁴⁸ και βρίσκονταν κάτω από την οικονομική και φυσική εκμετάλλευση. Η λέξη «εταίρα» σήμαινε «σύντροφος», «φίλη» και οι γυναίκες αυτές δεν περιορίζονταν να προσφέρουν στους άνδρες ερωτικές υπηρεσίες⁴⁹. Οι εταίρες διέθεταν ευρεία μόρφωση και μπορούσαν να συμμετέχουν στις συζητήσεις καλλιεργημένων ανθρώπων. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι οι εταίρες ήταν οι μόνες ελεύθερες γυναίκες στην κοινωνία της κλασικής Αθήνας⁵⁰.

Οι εταίρες είχαν μεγάλη επιρροή στους άντρες και κινούνταν πάντα στους ανώτερους κύκλους. Φρόντιζαν ιδιαίτερα την εξωτερική τους εμφάνιση και ήταν πάντοτε καλά πληροφορημένες για την πολιτική κατάσταση της πόλης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ασπασία, η πιο φημισμένη εταίρα του 5^{ου} αιώνα π.Χ., την οποία ερωτεύτηκε ο Περικλής, απέκτησε μαζί της έναν γιο και μάλιστα κατάφερε να τον εγγράψει στους καταλόγους της πόλης⁵¹.

1.5.4 Ιέρειες

Σε πλάκες της Γραμμικής Β αλλά και πολλά αρχαία κείμενα συναντάμε την ύπαρξη ιερειών. Οι ιέρειες φαίνεται πως είχαν εξέχουσα θέση, όχι μόνο στην αρχαία Αθήνα και σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Συνήθως οι ιέρειες άναβαν τη φωτιά στους βωμούς των ιερών, φύλασσαν τους θησαυρούς των ναών και ήταν παρούσες σε θυσίες. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι πως κηδεύονταν δημοσία δαπάνη ενώ τις συνόδευαν μεγάλες πομπές και στην μνήμη τους έχτιζαν ταφικά μνημεία⁵².

⁴⁸ Καργάκος, Σ. (2004). *Ιστορία των αρχαίων Αθηνών*. τ. Α, Αθήνα: Gutenberg.

⁴⁹ Ο.π. Blundell.

⁵⁰ Ο.π. Mosse.

⁵¹ Ο.π. Blundell.

⁵² Βλ.

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/06/01/%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84/>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/02/20).

Όλα αυτά έρχονται σε αντίθεση με την αντίληψη που επικρατούσε για τις γυναίκες της Αθήνας, οι οποίες ήταν «αόρατες» μορφές και περιορίζονταν στο πλαίσιο του οίκου, με καθήκοντα τις δουλειές του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών τους. Το αξίωμα της ιέρειας το αποκτούσαν οι γυναίκες είτε μέσω κλήρωσης, κληρονομιάς, επιλογής είτε εξαγοράς. Μέσα από επιγραφές παρατηρείται πως το αξίωμα της ιέρειας της Αθηνάς κληροδοτείτο από το πρεσβύτερο άρρεν μέλος του γένους των Ετεοβουτάδων προς την μεγαλύτερη κόρη του και, στην συνέχεια, με την λήξη της θητείας της, προς την μεγαλύτερη κόρη του πρεσβύτερου αδελφού της⁵³.

Στη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων λόγω των δύσκολων οικονομικών συνθηκών παρατηρούνται αλλαγές όπου διαμόρφωσαν έναν κόσμο όπου η εξαγορά του ιερατικού αξιώματος ήταν εύλογη επιλογή. Πολλές γυναίκες πλήρωναν πολλά χρήματα ώστε να εξασφαλίσουν ιερατικές θέσεις. Ακόμη, για τις υπηρεσίες που προσέφεραν στην πόλη, σε πολλές ιέρειες αποδίδονταν δημόσιες τιμές, όπως στην Χρυσίδα, στις οποίες περιλαμβάνονταν χρυσά στεφάνια, αγάλματα αλλά και σημαντικές θέσεις στο θέατρο. Ως ιέρεια της Αθηνάς, η Χρυσής κατείχε δημόσιο αξίωμα συγκρίσιμο και ισότιμο με εκείνο των ιερέων που υπηρετούσαν τους θεούς στην Αθήνα.

Σε ανάγλυφο του 4ου αι. π.Χ., το οποίο βρίσκεται στο Βερολίνο, απεικονίζεται μια ιέρεια που τιμάται από την πόλη με στέφανο. Επίσης, το γυναικείο ιερατικό αξίωμα ήταν απολύτως συνδεδεμένο με την μορφολογία της γυναικείας λυρικής χορείας, η οποία, από τον 5ο αι. π.Χ., αποτελούσε κεντρικό σημείο της εκπαίδευσης και της κοινωνικοποίησης των γυναικών, από την παιδική τους ηλικία έως την ωριμότητα. Ο Πλάτωνας μάλιστα υποστήριζε ότι η χορεία αποτελούσε το σύνολο της παιδείας («ὅλη μὲν που χορεία ὅλη παίδευσις ἦν ἡμῖν»⁵⁴). Η συμμετοχή των γυναικών σε λατρευτικές δραστηριότητες είχε θετική επιρροή στην ζωή του, αφού τους πρόσφερε μεταξύ άλλων μια αίσθηση κοινότητας και ταυτότητας. Οι κύκλιοι χοροί σε χώρους λατρείας έδιναν επίσης την ευκαιρία στις κοπέλες που βρίσκονταν σε ηλικία γάμου να εμφανίζονται δημόσια μπροστά σε άλλους συμπολίτες τους. Καθώς η εξέχουσα θέση στην διοργάνωση εορταστικών εκδηλώσεων επέτρεπε την προώθηση των

⁵³ Βλ.

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/06/01/%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/02/20).

⁵⁴ Ό.π. Mosse.

οικογενειακών συμφερόντων, πράγμα επωφελές για γυναίκες και άνδρες, ήταν σημαντική η επιρροή των ιερειών στην επιτυχή λειτουργία του όλου συστήματος.

Επίσης, οι ιέρειες συχνά αναπαρίστανται συχνά όλες τις κατηγορίες οπτικού πολιτισμού, σε αρχιτεκτονικά γλυπτά, αγάλματα και αναθήματα, επιτάφια μνημεία, βάζα, ξύλινες πλάκες και διάφορα διακοσμητικά. Ακόμη, Επιπρόσθετα, η Αθήνα εξαρτιόταν πολύ από τη σχέση συνεργασίας μεταξύ των πολιτών της και των θεών. Οι θεότητες από τη μία ζητούσαν από τους ανθρώπους τιμές, θυσίες, γιορτές, καθώς επίσης και καλή διαχείριση του πλούτου και της γης τους. Οι θνητοί, από την άλλη, χρειάζονταν στέγη, υγεία, προστασία, ελευθερία, παιδιά, δυνατό στρατό, κλπ.. Αυτές οι γυναίκες, ιέρειες, συνέδεαν την κοινότητά τους με κάτι μεγαλύτερο απ' αυτήν, τους θεούς, καθώς επίσης και τους προγόνους και τα προγονικά έθιμα, μέσα από τα οποία τιμώνταν οι θεοί. Οι τελετουργίες έδεναν τα άτομα σε κοινωνικές ομάδες και ενδυνάμωναν την συνοχή των ομάδων αυτών⁵⁵.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να σημειωθεί ο σημαντικός ρόλος των γυναικών στην κηδεία και στην ταφή ενός συγγενικού προσώπου. Ετοίμαζαν το σώμα του νεκρού για την πρόθεση (πραγματοποίηση του παραδοσιακού θρήνου και την απόδοση τελευταίου χαιρετισμού). Έπλεναν το σώμα, το άλειφαν με λάδι, το έντυναν, το στόλιζαν με λουλούδια, στεφάνια και κοσμήματα. Κατά την ταφή (μετά την εκφορά) προσέφεραν χοές στον τάφο. Ετοίμαζαν το περίδειπνο και πρωτοστατούσαν στην προετοιμασία και διεξαγωγή των ετήσιων τελετών, όπως τα Γενέσια, Νεμέσια, Νεκύσια, Επιτάφια, Ανθεστήρια, κ.ά.⁵⁶.

⁵⁵ Βλ.

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/06/01/%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84/>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/02/20).

⁵⁶ Ό.π.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Η προίκα

Σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους οι Αθηναίες αστές, σύζυγοι, μητέρες, κόρες, αδελφές, γιαγιάδες, ήταν υποχρεωμένες να υφίστανται την κηδεμονία ενός άντρα. Συνήθως ήταν ο πατέρας τους και μετά το θάνατο του, ο επόμενος στην ιεραρχία συγγενής εξ αίματος. Με το γάμο της, η γυναίκα περνούσε στην απόλυτη κηδεμονία του συζύγου, με μοναδικό περιορισμό τον πατέρα της ο οποίος είχε δικαίωμα να διαλύσει το γάμο της ακόμη και παρά τη θέληση της. Στην Αθήνα, μπορούσε μια κοπέλα να παντρευτεί χωρίς προίκα, αλλά το γεγονός αυτό αποτελούσε εξαίρεση. Η προίκα ήταν κάτι που ξεχώριζε τον νόμιμο γάμο από την παλακία. Στις γαμήλιες τελετές, δεν ήταν υποχρεωτικό να παρευρίσκεται ιερέας ή εκπρόσωπος του κράτους. Έτσι, η παρουσία μαρτύρων στα συμβόλαια όπου καθορίζονταν, ήταν απαραίτητη. Τα κριτήρια για αυτή την επιλογή, ήταν συνήθως οικονομικά, αφού η προίκα έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο και οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα στη διαχείριση της⁵⁷. Η προίκα αποτελούνταν από οικιακά σκεύη, δούλους, ρούχα, χρυσαφικά, ενώ για τα αγόρια η προίκα ήταν ακίνητη περιουσία. Ο θεσμός της προίκας αφορούσε αποκλειστικά την οικονομική ασφάλεια μιας γυναίκας και τη σταθεροποίηση της μέσα στην οικογένεια του συζύγου της⁵⁸. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σε περίπτωση που η σύζυγος πάρει διαζύγιο ή πεθάνει, η προίκα επιστρέφεται στον πατέρα της νύφης στο ακέραιο.

Συνήθιζαν να δίνουν τα χέρια και έλεγαν κάποιες φράσεις όπως μας σώζονται σε ένα διάλογο της κωμωδίας του Μαινάνδρου (Περικειρόμενη 435 – 439)⁵⁹ :

«Σου δίνω αυτή τη γυναίκα για να σου γεννήσει νόμιμα παιδιά»,

«Την παίρνω»,

«Σου δίνω και μια προίκα τρία τάλαντα»,

«Τα δέχομαι και αυτά με ευχαρίστηση».

⁵⁷ Goldhill, S. (1990). *The great Dionysia and Civic Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁵⁸ Ξενίδου - Schild, B. *Οι γυναίκες στην αρχαιότητα. Καταδίκη Μνήμης*. Αθήνα : Ερμής 2001.

⁵⁹ Flaceliere, R. 2005. *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα : Παπαδήμα.

Ο θεσμός της προίκας λοιπόν δεν ήταν υποχρεωτικός, αλλά αποτελούσε τον «άγραφο νόμο» που ο πατέρας έπρεπε να ακολουθήσει για να αποκαταστήσει την κόρη του⁶⁰. Η προίκα δινόταν από τον πατέρα στον μέλλοντα σύζυγο της κόρης του και η αξία της ποικίλει ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Επίσης εξασφάλιζε πρώτα-πρώτα τη διατροφή μιας παντρεμένης γυναίκας ενώ παράλληλα επιτελούσε μια ακόμη λειτουργία : εξασφάλιζε ένα μέρος της περιουσίας του οίκου της μητέρας προς όφελος των απογόνων της⁶¹.

2.2 Η εγγύη

Ο πατέρας της νύφης και του γαμπρού, από τη στιγμή που τα παιδιά τους ενηλικιώνονταν, συμφωνούσαν ενώπιον μαρτύρων για το γάμο. Η συμφωνία αυτή ονομαζόταν «εγγύη», και επρόκειτο για μια πολύ σημαντική νομική πράξη, παρά το γεγονός ότι ήταν προφορική. Η εγγύη, ήταν μια υπόσχεση γάμου, αποτελούσε ένα είδος αρραβώνα, είχε μεγάλη ισχύ και δημιουργούσε ισχυρούς δεσμούς. Γινόταν κοντά στον οικογενειακό βωμό και αποτελούσε δέσμευση ενώπιον των θεών. Επίσης, για να δοθεί ο επίσημος χαρακτήρας, η δικαιοπραξία αυτή πραγματοποιούνταν μπροστά σε μάρτυρες και με την πράξη αυτή μεταβιβάζονται τα δικαιώματα του πατέρα στον γαμπρό, στου οποίου τη νομική κυριότητα περνά η νέα γυναίκα («έκδοσις») και η περιουσία της («προίξ»)⁶². Ωστόσο, η παρουσία της νύφης στην τελετή της εγγύης, δεν ήταν υποχρεωτική. Εκεί γινόταν συμφωνία για την προίκα, η οποία συνήθως περιελάμβανε ρευστό, ρουχισμό, πολύτιμα αντικείμενα και δούλους και έφτανε το λιγότερο στο 1/10 της περιουσίας του πατέρα της νύφης.

Οι λέξεις που προφέρονταν στην διαδικασία της εγγύης, ακόμη κι αν δεν τις συνόδευε όρκος, έπαιρναν στα μάτια τους μεγάλη σπουδαιότητα και δεν μπορούσαν να μην τηρήσουν μια υπόσχεση που πήραν κάτω από αυτές τις συνθήκες, χωρίς να υπάρχει ο φόβος ότι δεν θα τιμωρηθούν από τους θεούς⁶³.

⁶⁰ Ό.π. Flacelière.

⁶¹ Ό.π. Flacelière

⁶² Βλ. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/109-10.pdf> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 04/02/20).

⁶³ Ό.π. Flacelière.

2.3 Η τελετή του γάμου

Ο γάμος υφίσταται νομικά από τη στιγμή που γίνεται η εγγύηση, αλλά ο τελικός σκοπός είναι η συγκατοίκηση των δυο συζύγων αφού ουσιαστικά «έχουν συμβληθεί» για να γεννήσουν παιδιά. Τα προσόντα μια νύφης συνοψίζονται από τον Ισχόμαχο του Ξενοφώντα (Οικονομικός 7. 11), όταν αναφέρει για τη γυναίκα του: *«Τι θα μπορούσε να ξέρει καλά όταν τη γνώρισα; Μέχρι τότε ζούσε κάτω από αυστηρή επίβλεψη. Έπρεπε να βλέπει όσο γινόταν λιγότερο, να ακούει όσο γινόταν λιγότερο και να κάνει όσο γινόταν λιγότερες ερωτήσεις»*⁶⁴. Συμπεράνουμε λοιπόν, ότι αυτό ήταν το ιδανικό της καλής μόρφωσης για τα κορίτσια στην Αθήνα, το ιδανικό της σωφροσύνης. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι γυναίκες επίκληροι παντρεύονταν γύρω στα δεκατέσσερα έτη, αμέσως μετά τη *μηναρχή*, που ήταν ένδειξη της ωριμότητας τους⁶⁵.

Εικόνα 9 : Η προετοιμασία της νύφης για το γάμο

⁶⁴ Βλ. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/109-10.pdf> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 04/02/20).

⁶⁵ Ό.π. Ξενίδου-Schild.

Επίσης χαρακτηριστικό είναι πως επικρατούσε το μονογαμικό σύστημα. Ο μοναδικός τρόπος για να επιλέξει σύζυγο μια κοπέλα ήταν το συνοικέσιο, το οποίο γινόταν από κάποια προξενήτρα⁶⁶. Αυτή ενημέρωνε το πατέρα της νύφης, και εκείνος, που αποφάσιζε για λογαριασμό της, διάλεγε τον άντρα που θα παντρευόταν η κόρη του. Φαίνεται, ότι στην αρχαία Αθήνα παντρεύονταν από θρησκευτική και κοινωνική συμβατότητα, κυρίως για λόγους αναπαραγωγής. Ο γάμος σπάνια ήταν αποτέλεσμα ερωτικής έλξης. Συχνά, το ζευγάρι δεν είχε ειδωθεί πριν το γάμο και στην ουσία αποτελούσε έναν θεσμό συντήρησης και διαίونيσης της μικρότερης μονάδας της πόλης, του οίκου, αποσκοπώντας στην εύρυθμη λειτουργία του και στη δημιουργία νόμιμων απογόνων, πρωτίστως αγοριών, τα οποία θα φρόντιζαν τον πατέρα τους στα γεράματα του και θα τον έθαβαν, σύμφωνα με τα έθιμα.

Στην επιθυμία τους να συνεχιστεί ο οίκος, οι Αρχαίοι Έλληνες κατέφευγαν συχνά σε γάμους μεταξύ συγγενικών προσώπων. Ένας Αθηναίος υποστήριζε ότι προτιμούσε να παντρεύει τη θυγατέρα του με τον ανιψιό του, παρά με κάποιον ξένο, για να διατηρήσει και να δυναμώσει τους οικογενειακούς δεσμούς. Επίσης, η επίκληρος, δηλαδή η κοπέλα που κληρονομεί τον πατέρα της, επειδή δεν υπάρχει άντρας κληρονόμος, πρέπει να παντρευτεί τον κοντινότερο συγγενή του πατέρα της, ο οποίος δέχεται να την κάνει γυναίκα του.

Στην κλασική εποχή οι άντρες παντρεύονταν κυρίως στην ηλικία των 24 έως 30 ετών, ενώ η ηλικία γάμου για τις γυναίκες ήταν τα 12 με 16 χρόνια. Οι γάμοι πραγματοποιούνταν τις μέρες που ήταν πανσέληνος, συνήθως το χειμώνα, το μήνα Γαμηλιώνα, δηλαδή από τα μέσα Ιανουαρίου έως τα μέσα Φεβρουαρίου, που ήταν αφιερωμένος στην Ήρα, τη θεά του γάμου. Ακόμη και το ίδιο το όνομα Γαμηλιώνα, μαρτυρεί πως ήταν ο μήνας του γάμου.⁶⁷

Η τελετή διαρκούσε τρεις μέρες και περιελάμβανε αντίστοιχα τρεις ξεχωριστές φάσεις, **τα προγάμια, τον κυρίως γάμο και τα επάβια**. Την κυριότερη τελετή του γάμου αποτελούσε η μεταφορά της κοπέλας από το σπίτι του πατέρα της, στο σπίτι του μνηστήρα της. Υπάρχουν πολλά κείμενα που μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια εικόνα, σχετικά με το πώς γινόταν η τελετή του γάμου στην κλασική εποχή και ιδιαίτερα στην Αθήνα. Την πρώτη ημέρα της γαμήλιας διαδικασίας, τα προγάμια, οι μνηστευμένοι συναντιόντουσαν για την τελετή του λουτρού, δηλαδή τον εξαγνισμό των νεόνυμφων⁶⁸. Ολόκληρη συνοδεία πήγαινε να μεταφέρει νερό από μια ιερή πηγή, την Καλιρρόη. Σε πολλές παραστάσεις αγγείων, βλέπουμε πως οι γυναίκες κρατούσαν αναμμένα κεριά, ενώ ένας αυλητής προπορευόταν της

⁶⁶ Ό.π. Flacelière.

⁶⁷ Ό.π. Flacelière.

⁶⁸ Ό.π. Flacelière.

συνοδείας και μια γυναίκα πιο πίσω, κρατούσε ένα ειδικό αγγείο με μακρύ λεπτό λαιμό και χερούλια, που ονομάζονταν λουτροφόρος. Ο εξαγνισμός του λουτρού συνοδευόταν από νυφιάτικα άσματα. Τα **Προαύλια**, που ήταν οι τελετές πριν το γάμο, οδηγούσαν τη μέλλουσα νύφη στη θεά Ήρα, που ήταν η προστάτιδα του γάμου, στη θεά Άρτεμη, που ήταν η προστάτιδα των παιδιών και στις Μοίρες, όπου εκεί με τελετές τους αφιέρωνε τα αγαπημένα της παιδικά παιχνίδια, αλλά και τα μαλλιά της, δείχνοντας συμβολικά ότι εγκατέλειπε για πάντα τη ζωή του κοριτσιού για να γίνει γυναίκα⁶⁹. Μάλιστα βλέπουμε το εξής σε μια επιγραφή «*η Τιμαρέτη, τώρα που παντρεύεται, σου αφιερώνει, Άρτεμη Λιμνάτις, τα ταμπούρλα της, το τόπι που αγαπούσε, τον κεκρύφαλο που κρατούσε στα μαλλιά της. Σου αφιερώνει και τις κούκλες της, καθώς είναι σωστό, παρθένα αυτή, σε σένα, θεά παρθένα, μαζί με τα ρουχαλάκια τους*»⁷⁰.

Η δεύτερη ημέρα ήταν αυτή του κυρίως γάμου και ξεκινούσε με θυσίες στην οικογενειακή εστία. Οι φίλες της νύφης φρόντιζαν στο γυναικωνίτη του πατρικού σπιτιού της, να τη στολίσουν, να την καλλωπίσουν και να τη φορέσουν τα νυφικά σανδάλια. Κατόπιν γινόταν γαμήλιο συμπόσιο από τον πατέρα της νύφης⁷¹. Η νύφη φορούσε ειδικό ιμάτιο και πέπλο που κάλυπτε το πρόσωπο της σε όλη τη διάρκεια του γαμήλιου δείπνου, το οποίο ήταν στολισμένο με στεφάνι μυρτιάς ή διάδημα. Στο πλευρό της ήταν η λεγόμενη νυμφέφτρια, μια γυναίκα που διεύθυνε την τελετή του γάμου και γύρω γύρω υπήρχαν οι φίλες της νύφης⁷². Ο γαμπρός, ντυμένος στα λευκά και στεφανωμένος με άνθη, συνοδευόταν από τον πάροχο, τον στενότερο φίλο του σε ρόλο τιμητικής συνοδείας.

Μετά το γεύμα του γάμου, όταν άρχιζε να νυχτώνει, ξεκινούσε η πομπή που οδηγούσε τη μνηστή, από το σπίτι του πατέρα της, στο σπίτι του συζύγου της. Η νύφη καθόταν σε μια άμαξα που την έσερναν βόδια ή κάποιο άλλο ζώο. Στην είσοδο του σπιτιού του γαμπρού στεκόταν ο πατέρας του, στεφανωμένος με μυρτιά και η μητέρα του κρατώντας μια λαμπάδα. Καθώς πλησίαζε η νύφη, ο κόσμος της έριχνε διάφορους καρπούς, όπως φουντούκια, ξερά σύκα, σταφίδες και καρύδια. Επίσης, της προσέφεραν ένα κομμάτι από τον γαμήλιο πλακούντα, δηλαδή το γλυκό του γάμου, σύμβολο της αφθονίας και της γονιμότητας, που το έφτιαχναν με σουσάμι, μέλι και αλεύρι. Στην αίθουσα του συμποσίου, οι άνδρες ήταν σε χωριστό μέρος από τις γυναίκες. Σε κάποια στιγμή, ο γαμπρός πλησίαζε τη νύφη και έθετε

⁶⁹ Ό.π. Ξενίδου-Schild.

⁷⁰ Ό.π. Flacelière.

⁷¹ Ό.π. Flacelière.

⁷² Ό.π. Flacelière.

*χειρ επί καρπῷ*⁷³, της έπιανε δηλαδή το χέρι επικυρώνοντας έτσι τη σύναψη του γάμου. Εδώ, θα πρέπει να γίνονταν και τα «Αποκαλυπτήρια», η τελετή δηλαδή, στην οποία η νύφη έβγαζε την καλύπτρα της και ο σύζυγος της θα την έβλεπε για πρώτη φορά και εκείνη θα άνοιγε τα δώρα που της έστειλε⁷⁴.

Εικόνα 10 : Σκηνή από την τελετή του γάμου

Πηγή : <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/04/14/%CE%B7-%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1/>

⁷³ Ό.π. Ξενίδου-Schild.

⁷⁴ Ό.π. Ξενίδου-Schild.

Εικόνα 11 : Σκηνή από την τελετή του γάμου

Πηγή : <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/04/14/%CE%B7-%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1/>

Μετά η πόρτα έκλεινε και τη φύλαγε απέξω ένας θυρωρός, φίλος του συζύγου. Έξω από την κάμαρα οι φιλενάδες της νύφης, τραγουδούσαν άσματα του γάμου και έκαναν πολύ θόρυβο, για να διώξουν τα —όπως νόμιζαν— κακά πνεύματα. Η πολυτέλεια και η λάμψη της ημέρας αυτής, ήταν ανάλογη με την οικονομική κατάσταση των οικογενειών της νύφης και του γαμπρού. Τα γαμήλια γεύματα, ήταν μερικές φορές τόσο δαπανηρά, που ο νόμος συχνά όριζε να μην υπάρχει μεγάλος αριθμός καλεσμένων⁷⁵.

Την τρίτη ημέρα, το πρωί δηλαδή, που ακλουθούσε τη νύχτα του γάμου, οι συγγενείς της νύφης έφερναν με επίσημο τρόπο δώρα για το καινούριο ζευγάρι και έδιναν την προίκα που είχαν υποσχεθεί με την εγγύηση, ενώ τραγουδούσαν προς τιμήν του ήρωα Ημένιου, προστάτη του γάμου, προκειμένου να γεννηθούν όμορφα παιδιά. Τη μεθεπόμενη ημέρα, ήταν η σειρά του γαμπρού και των οικείων του να αποδώσουν στη νύφη δώρα, ενώ απαιτούσαν από αυτή να βγάλει το πέπλο της μπροστά σε όλο τον κόσμο και παρέθεταν γεύμα για τα μέλη της οικογένειάς τους. Παράλληλα, προσέφεραν θυσία στους θεούς, για την εισαγωγή της νέας συζύγου στην φατρία.

⁷⁵ Ο.π. Ξενίδου-Schild.

Σε κατάσταση έγγαμου βίου, η θέση της γυναίκας στον οίκο δεν είχε διαφορές από πριν, αφού και εδώ φροντίζει για τις καθημερινές δουλειές του σπιτιού, ενώ δεν την ενδιαφέρει τι γίνεται εκτός του οίκου της, αφού αυτό είναι δουλειά του άνδρα. Εξάλλου, δεν έχει συχνά την ευκαιρία να μιλά πολύ με τον άνδρα της, ο οποίος τις περισσότερες ώρες της ημέρας λείπει εκτός σπιτιού. Επίσης, δεν είναι σπάνιο οι έγγαμες γυναίκες, με τη συνοδεία μιας δούλας, να κάνουν συχνά επισκέψεις η μία την άλλη. Αυτό ήταν μια καλή ευκαιρία να κουβεντιάσουν. Και εδώ οι γυναίκες έβγαιναν για να λάβουν μέρος σε θρησκευτικές εορτές της πόλης.

2.4. Μοιχεία

Η έννοια της μοιχείας σήμαινε την μη επιτρεπτή ερωτική επαφή με κάθε γυναίκα η οποία βρισκόταν υπό την κηδεμονία ενός Αθηναίου πολίτη και δεν εργαζόταν ως εταίρα. Έτσι θεωρούνταν αδίκημα η σεξουαλική σχέση ενός άντρα με την σύζυγο, την αδελφή, τη μητέρα, ακόμη και τη παλλακίδα ενός άλλου Αθηναίου πολίτη⁷⁶. Η γυναίκα στην Αρχαία Αθήνα όφειλε να είναι πιστή στον σύζυγο της, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η μοιχεία ήταν έγκλημα που θα μπορούσε να επισύρει αυτοδικία από την πλευρά του αρχηγού της οικογένειας. Από την άλλη μεριά αυτό που αποτελούσε μοιχεία για τις γυναίκες δεν αποτελούσε για τους άνδρες, αφού υπήρχαν πολλές παλλακίδες που είχαν ερωτικές επαφές με τους άντρες. Τις περισσότερες φορές η Αθηναία ήταν υποχρεωμένη να ανέχεται την παρουσία της ακόμα και μέσα στο σπίτι της. Αυτό όμως δεν αποτελούσε μοιχεία για τον Αθηναίο πολίτη αφού η μόνη μορφή μοιχείας που ήταν κατακριτέα ήταν η σύναψη ερωτικής σχέσης με την σύζυγο ενός άλλου Αθηναίου πολίτη. Αντίθετα αν η σύζυγος απατούσε τον σύζυγο της τότε τιμωρούνταν αυστηρά και η τιμωρία που της επέβαλε το κοινωνικό σύνολο επικεντρώνονταν στην απώλεια του δικαιώματος της συμμετοχής της σε θρησκευτικές τελετές, που ήταν μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Επιπλέον πολλές φορές ο σύζυγος της, την τιμωρούσε διώχνοντας την από το σπίτι⁷⁷.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι νόμοι ήταν πολύ αυστηροί για κάποιον πολίτη που πιανόταν επ' αυτοφώρω με γυναίκα που βρισκόταν υπό την προστασία κάποιου άλλου. Σε περίπτωση που δεν γινόταν επ' αυτοφώρω ή αν ο πολίτης δεν ήθελε να αυτοδικήσει, ο θιγμένος πολίτης είχε δικαίωμα να οδηγήσει σε δίκη τον μοιχό, που αντιμετώπιζε ποινή θανάτου ή χρηματικό

⁷⁶Ο.π. Cantarella, σελ. 77-80.

⁷⁷Ο.π. Cantarella, σελ. 77-80.

πρόστιμο. Συνήθως επιλεγόταν η καταφυγή στα δικαστήρια γιατί αν κάποιος επέλεγε τη δολοφονία, θα μπορούσε να κατηγορηθεί για ανθρωποκτονία από τους συγγενείς του θύματος⁷⁸.

Το γεγονός ότι και οποιοσδήποτε άλλος Αθηναίος μπορούσε να προσαγάγει σε δίκη τον «διαφθορέα» καταδεικνύει ότι η προστασία των γυναικών του οίκου και της νομιμότητας των κληρονόμων του ήταν πρωταρχικό μέλημα για όλη την κοινότητα ως σύνολο. Ο Λυσίας αναφέρει πως η αυστηρότητα του νομοθέτη για το αδίκημα της μοιχείας οφείλεται στο ότι ένας τέτοιος άνδρας διαφθείρει τη γυναίκα και αποκτά πρόσβαση στα αγαθά κάποιου άλλου, θέτοντας υπό αμφιβολία την πατρότητα των παιδικών του. Αν και δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό η Αθηναία εμπλεκόταν σε εξωσυζυγικές σχέσεις, το γεγονός ότι είχε ελάχιστες ευκαιρίες για κοινωνικές συναναστροφές εκτός των συγγενών της καθιστά τη μοιχεία σπάνιο φαινόμενο. Έτσι, ενώ ο άνδρας δεν είχε κανέναν περιορισμό όσον αφορά την ερωτική του ζωή και διατηρούσε εξωσυζυγικές σχέσεις, εκτός από τη σύζυγο του με παλλακίδες, πόρνες ή δούλες, η Αθηναία όφειλε να μένει πιστή στο σύζυγο της για ολόκληρη τη ζωή της⁷⁹.

2.5 Διαζύγιο

Ένας γάμος στην Αρχαία Αθήνα μπορούσε να λυθεί με *α) αποπομπή ή έκπεμψιν* της συζύγου από το σπίτι χωρίς να υπάρχει σοβαρή δικαιολογία από τη μεριά του συζύγου και χωρίς την επιστροφή της προίικας που είχε δοθεί για τον γάμο, *β) απόλειψις*, δηλαδή την εγκατάλειψη από τη μεριά της συζύγου, μετά από άδεια του επώνυμου άρχοντα, μια πράξη που δύσκολα γινόταν αποδεκτή από την κοινωνία, και *γ) αφαίρεσις*, δηλαδή η διάλυση του γάμου από τον πατέρα της γυναίκας για οικονομικούς ή προσωπικούς λόγους⁸⁰.

Το διαζύγιο ήταν απόφαση κυρίως του άντρα αφού οι γυναίκες δεν είχαν κανέναν λόγο πάνω σε αυτό. Ακόμη κι αν η ίδια προσπαθούσε να πάρει διαζύγιο λόγω σωματικών κακώσεων από τον σύζυγο της, συχνά η κοινή γνώμη δεν έδειχνε συμπάθεια προς την απόφαση της. Έτσι λοιπόν ο νόμος παραχωρούσε πιο εύκολα διαζύγιο σε έναν άντρα, ο οποίος είχε το

⁷⁸Ο.π. Blundell, σελ. 125 - 126.

⁷⁹ Fantham, Elaine et.a. (1994). *Οι γυναίκες στον αρχαίο κόσμο*. Αθήνα : Πατάκη, σελ. 117.

⁸⁰Ο.π.. Blundell, σελ. 127 - 128.

δικαίωμα να χωρίσει τη γυναίκα του επικαλούμενος οποιονδήποτε, όπως την απιστία και την ατεκνία⁸¹.

2.6 Θρησκεία – γιορτές

Οι γιορτές στην Αρχαία Αθήνα ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των ανθρώπων και σε πολλές από αυτές συμμετείχαν γυναίκες, οι οποίες είχαν ενεργό ρόλο⁸². Οι πολίτες με τις εορταστικές θρησκευτικές εκδηλώσεις που τους προσφέρονταν από την πόλη αποκτούσαν ρυθμό στη ζωή τους και ξέφευγαν από την ρουτίνα της καθημερινότητας. Με το τελετουργικό του χαρακτήρα τους είχαν σκοπό, αφενός να διατηρήσουν την παράδοση, την ενότητα και τους δεσμούς των κατοίκων της αρχαίας πόλης - κράτους και αφετέρου, με την παρέμβαση των θεών σε όλες τις εορτές, να εξασφαλίζεται η ομόνοια μεταξύ των ανθρώπων και των θεών αποφεύγοντας έτσι την οργή των τελευταίων. Σε έργα του Αριστοφάνη, συναντάμε πολλά παραδείγματα κοριτσιών, που έχουν ανάβει να μεταφέρουν σιτηρά ή να συμμετέχουν στο άλεσμα δημητριακών, στο πλαίσιο πολλών θρησκευτικών εορτών⁸³. Οι θρησκευτικές γιορτές που γίνονταν στην Αθήνα ήταν πολλές, μερικές από αυτές, ήταν τα Παναθήναια, τα Ελευσίνια Μυστήρια, τα Θεσμοφόρια, όπου αποτελούσαν την «κοσμική ζωή» των γυναικών⁸⁴.

2.6.1 Παναθήναια

Τα Παναθήναια ήταν η μεγαλύτερη και λαμπρότερη γιορτή της πόλης των Αθηνών, με την πιο μεγαλοπρεπή πομπή, που έχει απαθανατιστεί στη ζωοφόρο του Παρθενώνα. Γιορταζόταν κάθε τέσσερα χρόνια στο τέλος του μηνός Εκατομβαιώνος, δηλαδή τον Αύγουστο, μέσα προς τιμήν της θεάς Αθηνάς, της προστάτιδας της πόλης. Αρχικά ήταν ετήσια γιορτή και είχε τοπικό χαρακτήρα, από την εποχή όμως του Πεισιστράτου αναδιοργανώθηκε και γινόταν κάθε τέσσερα χρόνια, κατά τα πρότυπα των πανελληνίων αγώνων, με την ονομασία Παναθήναια τα μεγάλα (Μεγάλα Παναθήναια)⁸⁵. Η γιορτή αυτή γινόταν ανά τέσσερα χρόνια και είχε διάρκεια τέσσερις ημέρες. Χαρακτηριστικό είναι ότι την παραμονή της γιορτής

⁸¹Ο.π. Cantarella σελ. 90 - 91.

⁸²Ο.π. Blundell, σελ. 160.

⁸³Ο.π. Fantham, σελ. 117.

⁸⁴Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁸⁵Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

γινόταν μια μεγάλη λαμπαδηδρομία και ακολουθούσε χορός κοριτσιών και αγοριών στην ακρόπολη με *ολολυγή* και *παιάνα*⁸⁶.

Επικεφαλής της λιτανείας, που κατέληγε στο κέντρο της ανατολικής πλευράς, στη συνέλευση των θεών, βρίσκονται οι επίσημοι φορείς και τα αντικείμενα που προορίζονται για τη θυσία, την οποία χρηματοδοτούσε η πόλη και η οποία αποτελούσε το αποκορύφωμα της γιορτής. Αμέσως μετά ακολουθούν οι *κανηφόροι*, νεαρές παρθένες που κρατούν κάνιστρα με ιερά σκεύη των μυστηρίων, οι οποίες είχαν επιλεγεί ειδικά από τις καλύτερες οικογένειες της Αθήνας. Επίσης, δινόταν μεγάλη σημασία στην αγνότητα των κανηφόρων, γιατί αποτελούσε εγγύηση για την καθαρότητα των αντικειμένων της θυσίας και για την ευνοϊκή αποδοχή από της από τη θεά⁸⁷.

Αν μια κόρη αποκλείονταν από το λειτούργημα αυτό, αυτό σήμαινε κηλίδωση της τιμής της. Αυτή ήταν η αιτία που οδήγησε έναν από τους τυρρανοκτόνους, τον Αρμόδιο, στο φόνο των Πεισιστράτηδων⁸⁸. Τα εξιλαστήρια ζώα είναι μοιρασμένα στις δυο μακρές πλευρές της ζωοφόρου: τέσσερα βόδια, τέσσερα πρόβατα στη σειρά, κι ένας μεγάλος αριθμός βοδιών στη νότια. Σύμφωνα με την αρχαία συνήθεια, αρχικά γίνονταν δυο θυσίες, μια στην Αθηνά Υγεία, όπου λατρεύεται στην Ακρόπολη, και μία στον παλαιό ναό της Αθηνάς, και πάλι στην Ακρόπολη. Από τις θυσίες παίρνουν το μερίδιο τους οι άρχοντες της πόλης (πρυτάνεις, ιεροποιοί), τα μέλη της πομπής και οι κανηφόροι. Τέλος, στον Κεραμεικό, μοιράζονται στο πλήθος του λαού τα κρέατα των σφαγίων που θυσιάζονται στο βωμό της Αθηνάς. Στις λειτουργίες της θυσίας ανήκουν και οι σκαφηφόροι, κορίτσια που επιλέγονται από τις τάξεις των μετοίκων, φορούν πορφυρούς χιτώνες και μεταφέρουν χρυσά και αργυρά σκεύη (σκάφαι), με κηρύθρα (κηρία) και γλυκίσματα (πόπανα), ενώ άλλες γυναίκες και κόρες μετοίκων κρατούν υδρίες. Τόσο οι σκαφηφόροι, όσο και οι υδριαφόροι (που στη ζωοφόρο του Παρθενώνα είναι αγόρια), ακολουθούν πίσω από τα προς θυσία ζώα, όπως ταιριάζει στην κοινωνική και πολιτική θέση των μετοίκων, ενώ η ομάδα των ευγενών κανηφόρων προηγείται⁸⁹.

⁸⁶ Ό.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁸⁷ Ό.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁸⁸ Ό.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁸⁹ Ό.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

Το πολυτιμότερο δώρο των Αθηναίων προς τη θεά την ημέρα των γενεθλίων της ήταν ένας μεγάλος παμποίκιλος πέπλος, που τον ύφαιναν εννιά μήνες στον αργαλειό οι επιδεξιότερες παρθένες (εργαστίνας), της πόλης και του οποίου τα πρώτα υφάδια είχαν κάνει οι δύο ασπροντυμένες αρρηφόροι⁹⁰. Η παράδοση του πέπλου στον ιερέα της Αθηνάς απεικονίζεται στο κεντρικότερο σημείο της ανατολικής ζωοφόρου του Παρθενώνα, ανάμεσα σε δυο ομάδες θεών. Σε όλη τη διάρκεια της λιτανείας και ώσπου να φτάσει η πομπή στην Ακρόπολη, το ύφασμα ήταν κρεμασμένο σαν ιστίο στο κατάρτι ενός κινητού πλοίου με ρόδες, για να το βλέπει το συγκεντρωμένο πλήθος.

Εικόνα 12 : Η σκηνή του πέπλου από την πομπή των Παναθηναίων

Πηγή :

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%B1>

Όλοι οι δήμοι της Αττικής και όλες οι Αθηναϊκές αποικίες έστελναν στην Αθήνα βόδια για τις θυσίες των Παναθηναίων, καθώς και αντιπροσώπους τους. Οι νικητές των διαφόρων αγώνων που διοργανώνονταν στη διάρκεια της τετραήμερης γιορτής έπαιρναν ως έπαθλο λάδι από τους ιερούς ελαιώνες της Αθηνάς μέσα σε ένα ειδικό δοχείο, τον παναθηναϊκό αμφορέα, που διατήρησε αναλλοίωτο το σχήμα του ως τα τέλη της αρχαιότητας⁹¹.

⁹⁰W. Burkert, «Kekropidensage und Arrephoria», Hermes 94 (1966), 1-25.

⁹¹Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

2.6.2 Θεσμοφóρια

Τα Θεσμοφóρια ήταν η μεγάλη τριήμερη γιορτή προς τιμήν της Δήμητρας που τελούνταν στην Αθήνα από τις 11 έως τις 13 του Πυανεψιώνος μήνα, δηλαδή στα τέλη του Οκτωβρίου με αρχές Νοεμβρίου. Οι γυναίκες διαφόρων δήμων της Αττικής εγκατέλειπαν στο σπίτι και το νοικοκυριό τους όχι μόνο για τρεις μέρες, αλλά και για τρεις νύχτες, συγκεντρώνονταν σε πρόχειρα καταλύματα στο ιερό τα θεάς και απαγόρευαν αυστηρά την είσοδο σε άντρες. Μαζί τους έπαιρναν μόνο τα βρέφη και τις νεαρές κόρες τους. Στα Θεσμοφóρια συμμετείχαν να μόνο ελεύθερες γυναίκες, παρθένες, ακόμη και εταίρες, αλλά όχι δούλες. Κάθε δήμος είχε τη δική του γυναικεία οργάνωση με επικεφαλής την *άρχουσα*⁹², η οποία φαίνεται ότι εκλεγόταν από τις γυναίκες του δήμου. Οι σύζυγοι ήταν υποχρεωμένοι να στείλουν τις γυναίκες τους στα Θεσμοφóρια και αναλάμβαναν τα έξοδα της συμμετοχής τους.

Στην Αθήνα, η πρώτη μέρα ονομαζόταν άνοδος, ίσως γιατί η λιτανεία των γυναικών ανέβαινε στο ιερό που βρισκόταν υψηλότερα, κοντά στην Πνύκα, όπου γινόταν η σύναξη της εκκλησίας του δήμου. Εκτός από διάφορα άλλα ιερά αντικείμενα για τη λατρεία, που είχαν σχέση με τη γονιμότητα, έφερναν μαζί τους και μικρά γουρουνόπουλα, τα ιερά ζώα της Δήμητρας, που προορίζονταν για θυσία. Οι *αντλήτριαι*⁹³, δηλαδή οι γυναίκες που είχαν αποστολή να «αντλήσουν», δηλαδή να μαζέψουν τα υπολείμματα των προηγούμενων θυσιών έπρεπε να έχουν τηρήσει σεξουαλική αποχή τους τρεις προηγούμενους μήνες ώστε να είναι «καθαρές» όταν κατέβαιναν στο άδυτο, που ήταν ένα είδος υπόγειας σπηλιάς. Στο βάθος της σπηλιάς έριχναν και τα ζώα που είχαν φέρει, ενώ μετά την άνοδο τους από το άδυτο τοποθετούσαν τα λείψανα των θυσιασμένων ζώων στους βωμούς. Από τους βωμούς αυτούς οι γυναίκες έπαιρναν λίγη τέφρα, την ανακάτευαν με σπόρο και την σκόρπιζαν στα χωράφια, πιστεύοντας πως με αυτόν τον τρόπο η γη θα καρποφορήσει και η σοδειά θα ευδοκιμήσει.

Τα Θεσμοφóρια διατήρησαν μέχρι τέλους τον στενά δεμένο με τη γονιμότητα της γης αγροτικό χαρακτήρα τους και τις πανάρχαιες ιερουργίες τους. Κύριο χαρακτηριστικό τους συνιστά η επαφή των γυναικών με τον υποχθόνιο κόσμο, το θάνατο και τη σήψη, αλλά και με διάφορα σύμβολα της γονιμότητας, όπως φίδια, φαλλούς από ζυμάρι κ.ά. Σύμφωνα με την παράδοση, άλλωστε τα Θεσμοφóρια τα είχε ιδρύσει η Δήμητρα, όταν μετά την εξαφάνιση της κόρης της έψαχνε απελπισμένα να την βρει. Η θυσία φαίνεται πως αποτελούσε συμβολική επανάληψη του γάμου με το θάνατο.

⁹²Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁹³Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

Η δεύτερη μέρα ονομαζόταν νηστεία. Οι γυναίκες κάθονται και κοιμούνται καταγής πάνω σε ένα στρώμα από κλαδιά λυγαριάς και φυτά. Η ατμόσφαιρα είναι βαριά και πένθιμη, όπως τότε που η Δήμητρα ορκίστηκε πως αν δεν έβρισκε ξανά την χαμένη κόρη της, δεν θα άφηνε κανέναν από τους καρπούς της γης να ευδοκιμήσει, καταδικάζοντας τους ανθρώπους σε θάνατο από πείνα. Η νηστεία καταλήγει στη θυσία και στο πλούσιο κοινό γεύμα που ακολουθεί την τρίτη ημέρα, Στην Αθήνα οι γυναίκες κάνουν προσφωνήσεις στην Καλλιγένεια, θεά προστάτρια του τοκετού, που δεν ταυτίζεται με καμιά από τις θεές του Ολύμπου, αλλά φαίνεται να εμφανίζεται μόνο στην ιεουργία των Θεσμοφορίων⁹⁴.

Απαραίτητα στοιχεία της συγκεκριμένης γιορτής είναι η «αισχρολογία» και το «αίμα». Οι γυναίκες μοιράζονται σε ομάδες και ανταλλάσσουν αισχρολογίες. Τόσο η αισχρολογία όσο και τα γονιμικά σύμβολα έχουν αποκλειστική σχέση με τη γονιμότητα. Για το λόγο αυτό δεν έρχονται σε αντίθεση ούτε με τη σεξουαλική αποχή που απαιτείται πριν από την γιορτή, ούτε κα με την ιδιότητα της Δήμητρας και της Περσεφόνης, οι οποίες αποκαλούνται και λατρεύονται ως *αγναι θεαί*⁹⁵. Γιατί η εγκράτεια και η αποχή βρίσκουν την εκπλήρωση και την ικανοποίηση τους στην αναπαραγωγή και τον τοκετό. Η ανταλλαγή αισχρολογιών άλλωστε λειτουργεί ως εκτόνωσης στην ατμόσφαιρα έντασης και ευαισθητοποίησης που επικρατεί στη διάρκεια της νηστείας. Στόχος αυτών των αισχρολογιών, που φαίνεται πως ανάγονται σε πανάρχαιες ιεροτελεστίες με μαγικό χαρακτήρα, ήταν οι απόντες άνδρες. Στην φαντασία των γυναικών η εχθρότητα απέναντι στους άντρες ξεπερνάει ορισμένες φορές τόσο ανατριχιαστικά τα όρια που λέγεται πως στην Κυρήνη οι Θεσμοφοριάζουσες ευνούχισαν, βουτηγμένες στο αίμα το βασιλιά Βάττο, ο οποίος είχε την περιέργεια να παρακολουθήσει τις πράξεις τους⁹⁶.

Είναι γνωστό εξάλλου πως κατά τα Θεσμοφόρια οι γυναίκες έτρωγαν ρόδια, που το κόκκινο ζουμί τους ταυτίζεται με το αίμα, ενώ οι σπόροι που έπεφταν στο έδαφος ανήκαν στους νεκρούς. Βλέπουμε λοιπόν πως μια φορά το χρόνο παύει να ισχύει ο πατροπαράδοτος προσδιορισμός τους ως όντων εξαρτημένων από κάποιον άντρα – με την ιδιότητα της μάνας, της συζύγου, της θυγατέρας, της αδελφής ή ακόμη της παλλακίδας και της εταίρας. Μια φορά το χρόνο έχουν τη δυνατότητα να τονίσουν τον καθοριστικό ρόλο τους στη γονιμότητα της γης, δηλαδή στην παραγωγή αλλά και της κοινότητας, δηλαδή στην αναπαραγωγή. Εγκαταλείπουν τα σπίτια και την οικογένεια τους και διαχωρίζονται αυστηρά από το άλλο

⁹⁴Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁹⁵Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

⁹⁶Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 310-313.

φύλο, που ξεχνάει πως οι γυναίκες εξασφαλίζουν τη συνέχεια του ανθρώπινου είδους. Μια φορά το χρόνο είναι μόνο γυναίκες, και ως γυναίκες διακηρύσσουν τους δεσμούς και την αλληλεγγύη τους.

2.6.3 Ελευσίνια Μυστήρια

Τα μικρά και τα μεγάλα Μυστήρια, που τελούνταν κάθε φθινόπωρο στην Ελευσίνα, αποτελούσαν τη μεγαλύτερη λατρευτική εκδήλωση προς τιμήν της Δήμητρας και της Κόρης και παρέμειναν, σε όλους αρχαίους χρόνους, η πιο σεβάσμια και δημοφιλής θρησκευτική γιορτή. Ανάγονται σε μια πολύ αρχαία εποχή, πολύ πριν υπάρξει η πόλη κράτος των Αθηνών, πολύ πριν να υπάρξει η επίσημη θρησκεία των Ολυμπίων θεών. Πιο αναλυτικά, το Μυστήρια ήταν πανάρχαια έθιμα, συναφή με τη βλάστηση και το μαρασμό της φύσης και αρχικά αποτελούσαν μέρος της ιδιωτικής οικογενειακής λατρείας του γένους των Ευμολπιδών στην Ελευσίνα. Στο γένος αυτό ανήκαν άλλωστε και οι ιερείς των μυστηρίων, *οι ιεροφάνται*, από το τέλος του 7^{ου} αιώνα π.Χ. και μετά, όταν τέθηκαν υπό τον έλεγχο του αθηναϊκού κράτους. Από το γένος των Κηρύκων καταγόταν *ο δαδούχος*, ο δεύτερος στην ιεραρχία ιερέας⁹⁷.

Για του μύστες δεν ίσχυε καμία κοινωνική διάκριση. Στα μυστήρια μπορούσαν να μνηθούν γυναίκες, άνδρες, παιδιά και σκλάβοι που μιλούσαν ελληνικά και δεν ήταν μiasμένοι με αίμα από φόνο. Των καθεαυτό εορτών προηγούνταν προπαρασκευαστικές ημέρες στην Αθήνα, στη διάρκεια των οποίων μετέφεραν να «ιερά» αντικείμενα από την Ελευσίνα στην Αθήνα και τα επέστρεφαν λίγο αργότερα. Στις προπαρασκευαστικές λατρευτικές πράξεις περιλαμβάνονταν ακόμη νηστείες, καθαρτήριο, λουτρό στη θάλασσα και θυσία. Ακόμη, στο τέλος οι μύστες έπιναν τον λεγόμενο *κυκεώνα*, ένα ζουμί από βρασμένα δημητριακά και συνάζονταν όλοι στην Ιερά Οδό με τον *αγυρμό*, ο οποίος σηματοδοτούσε την έναρξη των εορτών. Η *πρόρρησις* του ιεροφάντου και του δαδούχου στην Ποικίλη Στοά είχε σκοπό να απομακρύνει από τα μυστήρια τους βαρβάρους και τους μiasμένους, και εδώ σημαντικό ρόλο φαίνεται πως είχε η αρχή της «καθαρότητας». Στις 19 του μήνα Βοηδρομιώνος, δηλαδή στα τέλη Σεπτεμβρίου – αρχές Οκτωβρίου, αρχίζει η μεγάλη πομπή από την Αθήνα στην Ελευσίνα, μια απόσταση περίπου είκοσι μέτρων, πάνω στην Ιερά Οδό. Την πομπή

⁹⁷Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 328-330.

συνόδευαν οι ιαχές των συμμετεχόντων, θυσίες και σπονδές, ενώ συγχρόνως ανταλλάσσονται σκώμματα, στα οποία συμμετέχουν από τις άμαξες και γυναίκες⁹⁸.

Η μύηση αποτελεί προπαρασκευαστικό στάδιο συμμετοχής στα κανονικά Μυστήρια, ενώ η *εποπτεία* γίνεται το βράδυ στο φωτισμένο με δάδες Τελεστήριο, μετά την άφιξη της πομπής στην Ελευσίνα. Στην εποπτεία όμως συμμετέχουν μόνο όσοι έχουν μνηθεί τουλάχιστον ένα χρόνο πριν, πράγμα που σημαίνει από αποτελούσε τη δεύτερη υψηλότερη από τη μύηση βαθμίδα των μεγάλων μυστηρίων. Το τελετουργικό περιλάμβανε ακόμη θρησκευτικούς χορούς που χόρευαν προς τιμήν της Δήμητρας οι γυναίκες της Ελευσίνας, απαγγελίες, αποκάλυψη λατρευτικών σκευών και μια θεατρική παράσταση, πιθανώς με θέμα την οδύνη της Δήμητρας για την απώλεια της Κόρης. Το ρόλο της θεάς τον υποδυόταν η ιέρεια της, μια από τις δύο *ιεροφάντιδες*, οι οποίες κατάγονταν επίσης από το γένος των Ευμολπιδών. Το κύρος τις πρώτης ιέρειας της Δήμητρας ήταν ανάλογο με του *ιεροφάντου*, και όπως αυτός, δεχόταν εκείνη καθημερινά έναν όβολο από τους μνημένους στα μικρά ή μεγάλα Μυστήρια. Η ιέρεια ήταν επώνυμη και τα γεγονότα της Ελευσίνας χρονολογούνταν με βάση το όνομα της⁹⁹.

⁹⁸Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 328-330.

⁹⁹Ο.π. Ξενίδου-Schild. σελ. 328-330.

2.7. Συγκριτική μελέτη των γυναικών της Αρχαίας Ελλάδας με τις γυναίκες στη σημερινή εποχή

Η θέση μιας γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα ήταν περιορισμένη στο πλαίσιο του οίκου. Πιο συγκεκριμένα η θέση της ήταν στο σπίτι κάτω από την επίβλεψη του πατέρα ή του συζύγου αφού παντρευόταν, ενώ καμία γυναίκα δεν είχε δικαίωμα στη μόρφωση, στα κοινά και στην επιλογή του συζύγου. Μάλιστα χαρακτηριστικό είναι πως καμία γυναίκα δεν μπορούσε να βγει από το σπίτι χωρίς να συνοδεύεται από τον πατέρα, τον αδελφό ή τον σύζυγο της.

Η ισότητα ανάμεσα στα δυο φύλα είναι ένα θέμα που απασχολεί ακόμα και στην σημερινή εποχή. Σύμφωνα με τον Γιαβρή, ισότητα «ορίζουμε τα δικαιώματα της ίσης αντιμετώπισης των ανθρώπων - πολιτών από τα θεσμικά όργανα μιας πολιτείας»¹⁰⁰. Οι γυναίκες μετά από πολλούς αγώνες, κατάφεραν να έχουν ίσα δικαιώματα με το αντίθετο φύλο ως προς την κοινωνία, την οικογένεια και το επιχειρησιακό περιβάλλον. Η πρώτη προσπάθεια ξεκίνησε το 1791, στην Γαλλική Επανάσταση, με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Γυναικών¹⁰¹, όπου οι γυναίκες εισέβαλλαν μαζικά για πρώτη φορά στον κοινωνικό στίβο και ζητούν να γίνει πραγματικότητα το τρίπτυχο «Ελευθερία - Ισότητα – Αδελφότητα» όχι μόνο για τους άνδρες, αλλά και για τις γυναίκες. Η διακήρυξη για «Τα δικαιώματα της γυναίκας και της πολίτισσας» της Ολύμπ ντε Γκουζ, ηρωίδας της Γαλλικής Επανάστασης, αποτελεί το πρώτο γραπτό κείμενο διεκδίκησης των γυναικείων δικαιωμάτων από γυναίκα. Το 1793 το Σύνταγμα αποκλείει τις γυναίκες από την πολιτική ζωή και διαλύονται οι γυναικείες οργανώσεις ενώ εκτελέστηκε και η Ολύμπ ντε Γκουζ. Λίγα χρόνια πιο πριν, το 1787, ο διαφωτιστής φιλόσοφος Κοντορσέ είχε δημοσιεύσει μία διακήρυξη υπέρ των δικαιωμάτων της γυναίκας όπου αναγνώριζε πως η γυναίκα έχει τα ίδια φυσικά δικαιώματα με τον άντρα¹⁰².

¹⁰⁰ Γιαβρή, Α. (2009). 500 αναγκαίοι ορισμοί. Αθήνα : Εκδόσεις MagoCircle.

¹⁰¹ Βλ. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/04/Conventions_Women.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹⁰² Βλ. <https://www.timesnews.gr/%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC-%CE%BD%CF%84%CE%B5-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%81%CF%83%CE%AD-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-1790-%CE%AD%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B5-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

Οι ιδέες της Γαλλικής επανάστασης και οι αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας έδωσαν την κινητήρια δύναμη στις γυναίκες της Αγγλίας, των ΗΠΑ, της Γαλλίας και των Σκανδιναβικών χωρών για να αναπτυχθούν σοβαρά φεμινιστικά κινήματα που έγιναν αφορμή να κερδηθεί η ισότητα στην εκπαίδευση αλλά και η πολιτική ισότητα. Επίσης, μετά από 70 χρόνια, στην Αγγλία, όπου αγωνίστηκαν οι γυναίκες για το δικαίωμα ψήφου ενώ το 1848 στις ΗΠΑ έγινε νέα Διακήρυξη με σκοπό τη νόμιμη αξίωση της ψήφου και να κερδίσουν δικαίωμα με τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2014). Σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου οι γυναίκες μέχρι το 1917, δεν είχαν επαγγελματική απασχόληση. Έτσι, το Σύνταγμα του 1975 σε όλη την Ευρώπη, και στην Ελλάδα, κατοχυρώνει την ισότητα ανάμεσα στα δυο φύλα¹⁰³.

Παρατηρείται πως οι γυναίκες κατάφεραν να ασχολούνται με αρκετούς ρόλους ταυτόχρονα, δηλαδή, με την ανατροφή των παιδιών τους, το νοικοκυριό και παράλληλα με την καριέρα τους ενώ φροντίζουν να είναι σωστές εργαζόμενες στην επιχείρηση που εργάζονται. Επίσης, μετά από πολλές προσπάθειες κατάφεραν να έχουν ίση αντιμετώπιση με το ανδρικό φύλο σε πολλούς τομείς. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Pateman¹⁰⁴, οι συγκεκριμένοι αγώνες ξεκίνησαν από το φεμινιστικό κίνημα, όπου βοήθησε τις γυναίκες να κάνουν διαμαρτυρίες. Επίσης, οι μελετητές Snyder¹⁰⁵ και Nicholson¹⁰⁶ αναφέρουν ότι το φεμινιστικό κίνημα αποτέλεσε την αρχή για την απόκτηση δικαιωμάτων και τη ριζική αλλαγή απέναντι τις γυναίκες.

¹⁰³ Βλ. <https://www.e-nomothesia.gr/syntagma/suntagma-ellados-1975.html> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹⁰⁴ Pateman C. The Sexual Contract. StanfordUniversityPress.

¹⁰⁵ Βλ. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-6811.2008.00208.x> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹⁰⁶ Βλ. <http://www.scielo.br/pdf/psoc/v25nspe/03.pdf> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

Νομοθετικό πλαίσιο

Οι γυναίκες είχαν καταφέρει σιγά σιγά να αποκτήσουν περισσότερα δικαιώματα. Όμως, για να γίνουν όλα αυτά πράξεις γράφτηκαν νομοί για την ισότητα ανάμεσα στα δυο φύλα. Πιο συγκεκριμένα το 1975 με τον νόμο 4 (παράγραφοι 1 και 2) αναφέρεται πως οι Έλληνες και Ελληνίδες είναι ίσοι απέναντι στον νόμο, και έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις¹⁰⁷. Επίσης, η Γενική Γραμματεία Ισότητας Των δύο Φύλων (2018) αναφέρει στο Άρθρο 4 (παράγραφος 2) ότι όλοι οι εργαζόμενοι έχουν ίσες αμοιβές χωρίς να υφίστανται διακρίσεις. Επιπρόσθετα, σύμφωνα τον Νόμο 1426/84, οι γυναίκες έχουν αποκτούν κοινωνικά δικαιώματα, ενώ ο Νόμος 1576/85 αναφέρει τις ίσες ευκαιρίες και μεταχειρίσεις των εργαζομένων, τόσο ανδρών όσο και γυναικών¹⁰⁸.

Η νομοθεσία λοιπόν έπρεπε να διατυπώσει αρκετούς νόμους για να έχουν οι γυναίκες τα ίδια δικαιώματα με τους άντρες ως προς την κοινωνία και την επαγγελματική τους απασχόληση. Ένας από τους σημαντικότερους νομούς που έχει διατυπωθεί για την ισότητα, είναι ο Νόμος 1414/1984, ο οποίος στη συνέχεια άλλαξε με τον Νόμο 3488/2006, όπου αναφέρει την ισότητα ανάμεσα στα δυο φύλα, πιο συγκεκριμένα «στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη και στις συνθήκες εργασίας όπως προβλέπεται και από τις διατάξεις της Οδηγίας 2002/73/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, η οποία τροποποίησε την Οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου»¹⁰⁹.

Συμπερασματικά φαίνεται πως καθ' όλη την πορεία του νομοθετικού πλαισίου ισότητας των δύο φύλων, οι νομοθεσίες παρουσιάζουν ως κοινό σημείο την υποστήριξη της ίσης μεταχείρισης, των ίσων ευκαιριών καθώς και των ίσων δικαιωμάτων των δύο φύλων στον εργασιακό τομέα. Μέχρι της αρχές του 19^{ου} αιώνα οι γυναίκες ασχολούνταν μόνο με τα οικιακά, όμως από τον 20 αιώνα όλα άλλαξαν, διότι οι γυναίκες μέσω της εργασίας συμβάλλουν κι εκείνες στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2016) αναφέρεται ότι το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης στην

¹⁰⁷ Βλ. <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹⁰⁸ Βλ. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/59/equality-between-men-and-women> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹⁰⁹ Βλ. <https://www.ypakp.gr/uploads/files/2529.pdf> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

Ευρωπαϊκή Ένωση ανήλθε το 2008 στο 62.8%. Στην σημερινή εποχή το ποσοστό της απασχόλησης των γυναικών σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες ανήλθε μεταξύ 48,6% -77,2%¹¹⁰.

Από τα συγκεκριμένα ποσοστά διαπιστώνεται ότι ο ρόλος της γυναίκας διαφέρει αρκετά από τα προηγούμενα χρονιά και ιδιαίτερα από την περίοδο της οικονομικής κρίσης, όπου οι γυναίκες προσπαθούν να απασχολούνται με μερική ή πλήρη απασχόληση. Παρόλα αυτά το γυναικείο ποσοστό για την απασχόληση έχει αυξηθεί από αρκετούς παράγοντες. Για παράδειγμα, η διαφορετική αντίληψη των πολιτών για την θέση της γυναίκας στην κοινωνία, η καταναλωτική συμπεριφορά και η οικονομική ανεξαρτησία της γυναίκας. Επιπλέον, η τεχνολογία έχει βοηθήσει τις γυναίκες ώστε να απασχολούνται – δουλεύουν ακόμα και μέσα στο σπίτι. Τέλος, ένας σημαντικός παράγοντας είναι η εκπαίδευση, την οποία οι γυναίκες κατέχουν σε υψηλό επίπεδο σε σχέση με τα προηγούμενα χρονιά.

Εκπαίδευση

Είναι γεγονός πως οι Ελληνίδες συμμετείχαν πολύ λιγότερο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, από τα άρρενα μέλη των οικογενειών τους, τα οποία λόγω της πατριαρχικής δομής της Ελληνικής κοινωνίας, είχαν ευκολότερη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα γενικά και ειδικά στις υψηλότερες βαθμίδες (γυμνάσιο και πανεπιστήμιο). Ωστόσο, η συνεχής κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και βελτίωση της θέσης των γυναικών, λόγω της εισόδου τους στην αγορά εργασίας και της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής που επέβαλε την υποχρεωτική εκπαίδευση, οδήγησε σε βελτιώσεις, δηλαδή εντυπωσιακή αύξηση του ποσοστού των γυναικών που συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα και βαθμιαία μείωση του χάσματος ανάμεσα στα δύο φύλα, όσον αφορά την ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων.

Αν και κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι διαφορές ανδρών και γυναικών ως προς το ποσοστό συμμετοχής τους στους διάφορους επιστημονικούς κλάδους έχουν μειωθεί, υπάρχουν όμως ακόμα διακρίσεις ως προς τους κλάδους στους οποίους εκπαιδεύονται οι γυναίκες. Οι γυναίκες φοιτήτριες, συνεχίζουν να υπερτερούν στους κλάδους των Τεχνών και των Ανθρωπιστικών Επιστημών, παρά στους τομείς των Φυσικών Επιστημών & της Εφαρμοσμένης Μηχανικής. Κατά συνέπεια, στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Τέχνες, Κοινωνικές Επιστήμες και Νομικές Επιστήμες, οι γυναίκες ξεπερνούν αριθμητικώς τους

¹¹⁰ Βλ. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-labour-force-participation-women_el.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

άνδρες. Όμως, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στις Φυσικές Επιστήμες και στον τομέα της Εφαρμοσμένης Μηχανικής έχει αυξηθεί σημαντικά¹¹¹.

Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη «η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα πολυτιμότερα μέσα για την επίτευξη ισότητας των φύλων και την ενδυνάμωση των γυναικών»¹¹². Επιπλέον, παρατηρείται βελτίωση στον τομέα της κατάρτισης και της εκπαίδευσης για τις γυναίκες με την πάροδο των χρόνων. Επίσης, σύμφωνα με τους Vinnicombe, Burke & Vinnicombe, οι γυναίκες έχουν εξίσου μεγάλο ποσοστό σε πανεπιστημιακές σπουδές ενώ τα τελευταία χρόνια οι γυναίκες κατέχουν και μεταπτυχιακά πτυχία¹¹³. Την συγκεκριμένη άποψη διαπιστώνει η The Guardian, η οποία αναφέρει ότι στην Αγγλία υπάρχει πανεπιστημιακό χάσμα, καθώς εκπαιδεύονται στα πανεπιστήμια περίπου 30.000 γυναίκες παραπάνω σε αντίθεση με τους άντρες¹¹⁴. Οι αυξήσεις στην εκπαίδευση των γυναικών οφείλονται στην αλλαγή ρόλων και προσδοκιών των γυναικών στην κοινωνία και στο αυξανόμενο ενδιαφέρον των γυναικών στην επαγγελματική σταδιοδρομία (Bronstein, Black, et al, 1987).

Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat οι γυναίκες το 2015 προτιμούν να σπουδάζουν για τις επιχειρήσεις σε σχέση με το αντίθετο φύλο, ενώ οι άντρες ασχολούνται περισσότερο με την τεχνολογία. Οι γυναίκες που έχουν περισσότερα πτυχία για την διοίκηση επιχειρήσεων, είναι στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για παράδειγμα στην Κύπρο, στην Ελλάδα και το Λουξεμβούργο (Eurostat, 2017)¹¹⁵. Από τα παραπάνω παρατηρείται ότι η γυναίκα έχει την κατάλληλη μόρφωση ώστε να μπορεί να αναλάβει ηγετικές θέσεις.

¹¹¹ Βλ. <http://www.dimitrismpoukouras.gr/themata-psychologias/gynaika/o-polydiastatos-rolos-tes-gynaikas>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹² Βλ. <https://unric.org/el/%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CF%83-5-%CE%B9%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86%CF%85%CE%BB%CF%89%CE%BD/>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹³ Βλ. https://www.researchgate.net/publication/235265328_Women's_career_development_recent_international_research(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹⁴ Βλ. <https://www.theguardian.com/careers/2019/jul/18/how-women-created-some-of-the-worlds-biggest-education-tech-companies>(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹⁵ Βλ. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state-union-2017-brochure_el.pdf(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

Εργασία

Τα τελευταία χρόνια, η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας συζητείται ιδιαίτερα στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), σχετικά με τις ίσες ευκαιρίες μεταξύ ανδρών και γυναικών¹¹⁶. Ως μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα όφειλε να συμμορφωθεί με τις κοινοτικές οδηγίες που υποστήριζαν την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών. Αυτές οι οδηγίες αφορούσαν: την ίση αμοιβή για ίσης αξίας εργασία, την δυνατότητα ίσης πρόσβασης στην απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση, τις συνθήκες απασχόλησης, την επαγγελματική εξέλιξη και την βαθμιαία εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης¹¹⁷. Οι στατιστικές των τελευταίων δεκαετιών δείχνουν ότι η γυναικεία απασχόληση έχει αυξηθεί με ταχύτερους ρυθμούς από το μέσο ρυθμό αύξησης της συνολικής απασχόλησης σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες και επιπλέον ότι η ανισότητα ως προς την συμμετοχή των γυναικών σε επαγγέλματα γοήτρου, τείνει να μειωθεί.

Το 1961 μόνο το 3.7% των εργαζόμενων γυναικών περιλαμβάνονταν στις κατηγορίες των "Επιστημονικών επαγγελμάτων" και των "Διευθυντών και Ανώτερων διοικητικών στελεχών", ενώ το 1991, το 19.4% των εργαζόμενων γυναικών βρέθηκε σε αυτές τις επαγγελματικές κατηγορίες. Το 1991, οι «υπάλληλοι γραφείου» αποτελούσαν το 17.7% της γυναικείας απασχόλησης ενώ το 1961 αποτελούσαν μόνο το 5.8%¹¹⁸. Εντούτοις, οι κατά φύλο διακρίσεις όσον αφορά τις αμοιβές, συνεχίζουν να είναι μια σημαντική πραγματικότητα σε συγκεκριμένους τομείς στον ιδιωτικό τομέα, ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στον δημόσιο τομέα & τον ευρύτερο δημόσιο τομέα ή οργανισμούς όπως τράπεζες, πανεπιστήμια κ.λ.π., δεν τίθεται τέτοιο ζήτημα.

Επιπλέον, σήμερα οι γυναίκες αντιπροσωπεύονται καλύτερα σε τομείς οι οποίοι ήσαν παραδοσιακά «κλειστοί» γι' αυτές, όπως ο Δικαστικός κλάδος (συμπεριλαμβανομένων των θέσεων στην υψηλότερη δικαστική ιεραρχία), το Διπλωματικό Σώμα (μέχρι το 1969) και στις υψηλότερες θέσεις στην ιεραρχία της Δημόσιας Διοίκησης (όπως του Διευθυντή)¹¹⁹. Επίσης, έχουν ανοίξει για τις γυναίκες, νέες επιλογές σταδιοδρομίας σε κλάδους όπως η Αστυνομία,

¹¹⁶ Βλ. <https://op.europa.eu/webpub/com/factsheets/women/el/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹⁷ Ό.π.

¹¹⁸ Βλ. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7273/6993> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

¹¹⁹ Βλ. <http://www.dimitrismpoukouras.gr/themata-psychologias/gynaika/o-polydiastatos-rolos-tes-gynaikas> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/03/20).

ο Στρατός, το Εμπορικό Ναυτικό κλπ. Εντούτοις, εκτός από την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και τη βελτίωση της επαγγελματικής τους θέσης και σταδιοδρομίας στο σύνολο της, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην επαγγελματική διάρθρωση ανάμεσα στα δύο φύλα, με κύρια χαρακτηριστικά την επιλεκτική παρουσία των γυναικών σε ορισμένα μόνο επαγγέλματα που χαρακτηρίζονται «γυναικεία» και την περιορισμένη παρουσία τους σε θέσεις υψηλών βαθμίδων/υπευθυνοτήτων της επαγγελματικής ιεραρχίας καθώς και στον ακαδημαϊκό χώρο (πανεπιστήμια κέντρα έρευνας)¹²⁰.

¹²⁰ Ό.π.

Συμπεράσματα

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας ήταν η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα. Μέσα από τα δυο κεφάλαια που παρουσιάστηκαν παραπάνω έγινε λόγος για την γυναίκα στην Αρχαία Αθήνα. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με όσα προηγήθηκαν συμπεραίνουμε πως οι γυναίκες δεν είχαν κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Η αποστολή των γυναικών ήταν η φύλαξη του οίκου, η απόκτηση παιδιών και η φροντίδα της οικογένειας τους. Τα κορίτσια παντρεύονταν σε μικρή ηλικία, χωρίς εκείνες να έχουν δικαίωμα να πουν τη γνώμη τους. Περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο γυναικονίτη, όπου έγενθαν και ύφαιναν στον αργαλειό, ενώ οι μόνες έξοδοι τους ήταν οι θρησκευτικές γιορτές. Επίσης δεν είχαν δικαίωμα στην εκπαίδευση, ούτε στην εργασία. Στην πολιτική ζωή των Αθηνών η θέση των γυναικών ήταν ανύπαρκτη αφού οι γυναίκες δε θεωρούνταν πολίτες. Δεν είχαν δικαίωμα εγγραφής στους καταλόγους των πολιτών. Επίσης δεν είχαν δικαίωμα κατοχής εγγείου ιδιοκτησίας -επομένως ούτε κληρονομιάς-, το οποίο αποτελούσε βασικό κριτήριο για την ιδιότητα του πολίτη.

Στη σημερινή εποχή βλέπουμε πως η θέση της γυναίκας στην κοινωνία είναι εντελώς διαφορετική. Οι γυναίκες έχουν πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα καθώς και δικαίωμα ψήφου. Παντρεύονται και επιλέγουν τον σύζυγο τους από δική τους επιλογή και όχι από παραίνεση του πατέρα τους. Συχνά μάλιστα μεγαλώνουν οι ίδιες τα παιδιά τους χωρίς να έχουν οικονομική στήριξη από κανέναν, αφού οι ίδιες εργάζονται και έχουν δικά τους χρήματα. Ακόμη, έχουν κάθε δικαίωμα να ζητήσουν διαζύγιο από τον άντρα τους χωρίς να προκαλέσουν αρνητικά συναισθήματα στο στενό τους περιβάλλον και στην κοινωνία που συχνά στηρίζει και επικροτεί την επιλογή της. Επίσης, οι γυναίκες σπουδάζουν, κατέχουν σημαντικά πτυχία και μεταπτυχιακά ενώ δεν είναι σπάνιο να κατέχουν θέσεις υψηλότερες από τους άνδρες. Βλέπουμε λοιπόν πως στη σημερινή εποχή οι γυναίκες έχουν το δικό τους ρόλο στην κοινωνία σε αντίθεση με την Αρχαία Αθήνα, όπου ρόλος τους θα μπορούσε να συνοψιστεί στα λόγια της Μήδειας του Ευριπίδη :

Από όλα πάλι τα πλάσματα που έχουν πνοή και λογικό

οι γυναίκες είμαστε το πιο αξιολύπητο.

Πρώτα πρώτα πρέπει, ξοδεύοντας χρήμα και χρήμα,

να αγοράσουμε σύζυγο και να τον έχουμε

κύριο του κορμιού μας.

Κακό το πρώτο, το δεύτερο πικρότερο κακό.

Και εδώ είναι η αγωνία η μέγιστη:

Θα πάρουμε άραγε καλό ή κακό;

Γιατί ο χωρισμός για τη γυναίκα είναι στίγμα,

ούτε μπορεί στον άντρα της να λείει όχι.

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Πλαγγόνα (κούκλα)

Εικόνα 2: Εσωτερικό κατοικίας, από πυξίδα του Ε' αιώνα π.Χ. Μια γυναίκα καθισμένη σε κλισμό κρατεί τουλούπα μαλλί για τη ρόκα της και μια άλλη όρθια κρατεί τελάρo για κέντημα

Εικόνα 3: Γυναίκες στην αρχαία Αθήνα στο πλαίσιο καλλωπισμού

Εικόνα 4: Διαδικασία αποτρίχωσης

Εικόνα 5: Αγγείο που παρουσιάζει μια γυναίκα να καλλωπίζεται κρατώντας ένα καθρέφτη

Εικόνα 6 : Κομμώσεις Αθηναίων γυναικών

Εικόνα 7 : Βραχιόλι που φορούσαν οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα

Εικόνα 8 : Σκουλαρίκια με τον φτερωτό θεό έρωτα

Εικόνα 9 : Η προετοιμασία της νύφης για το γάμο

Εικόνα 10 : Σκηνή από την τελετή του γάμου

Εικόνα 11 : Σκηνή από την τελετή του γάμου

Εικόνα 12 : Η σκηνή του πέπλου από την πομπή των Παναθηναίων

Βιβλιογραφία

- Blundell, Sue (1995). *Women in ancient Greece*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. σελ.202-203.
- Bronstein, P., & Pfennig, J. (1988). Misperceptions of women and affirmative action principles in faculty hiring: Response to Elliott's comment on Bronstein et al. *American Psychologist*, 43(8), 668–669. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.43.8.668.b>
- Bruit.-Zaidman L. - Schmitt-Pantel P (2012). *Η θρησκεία στις ελληνικές πόλεις της κλασικής εποχής*. Αθήνα: Πατάκη, σελ. 68.
- Cantarella, Eva (1998). *Οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα : Παπαζήσης.
- Douka, N.*Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα*.
- Δεσποίνη, Α.*Ελληνική Τέχνη, «Αρχαία χρυσά κοσμήματα»*. Εκδοτική Αθηνών 1996.
- Δικαιούλια, Ε.*Τεχνική Ψιμυθίωσης προσώπου και σώματος*. Αθήνα: Παπαζήση2009.
- Fantham, Elaine et.a. (1994). *Οι γυναίκες στον αρχαίο κόσμο*. Αθήνα : Πατάκη, σελ. 117.
- Flacelière, Robert. *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα 2007.
- Goldhill, S. 1990. *ThegreatDionysiaandCivicIdeology*. Cambridge: CambridgeUniversityPress. Σελ. 105-106.
- Καργάκος, Σ. (2004). *Ιστορία των αρχαίων Αθηνών*, εκδ. Gutenberg, τ. Α, Αθήνα.
- Κυρτάτας, Δ. (1989). *Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις*. Μνήμων, 12, 183-195.
- Λιβέρη, Α.*Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα*. ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.
- Middleton, H. *Οι Γυναίκες Στην Αρχαία Ελλάδα*. Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003.
- Mosse, C. (1993). *Femme en Grece, Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφ. Στεφανή Α., εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.

- Ξενίδου-Schild, B. (2001). *Οι γυναίκες στην Αρχαιότητα, καταδίκη μνήμης*. Αθήνα: Εκδόσεις Ερμής.
- Ξενοφών, Οικονομικός 9.5.
- Pateman C. *The Sexual Contract*. Stanford University Press.
- Παυλάκου, Δ., (1991). *Το είδωλο στον καθρέφτη της : Προσέγγιση της κοινωνικής θέσης της γυναίκας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ρήσος.
- Παππάς, Θ.Γ., (2007). *Προσεγγίσεις στην αρχαία ελληνική παιδεία. Από τον Όμηρο ως τον Ισοκράτη*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Πετροπούλου Α., *Οικογενειακοί Θεσμοί*, στο Μήλιος Α., Μπιργάλιας Ν., Παπαευθυμίου Ελ., Πετροπούλου Α., *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Αρχαία Ελλάδα*, Πάτρα 2000, εκδόσεις Ε.Α.Π., σελ.297.
- Pomeroy, Sarah B. (1975). *Goddesses, whores, wives and slaves: women in classical antiquity*. New York: Schocken books, σελ. 3.

Διαδικτυακές πηγές

- <https://www.oanagnostis.gr/%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>
- <https://cycladic.gr/exhibit/ng0142-plaggona-koukla>
- http://archaia-ellada.blogspot.com/2013/05/blog-post_1777.html
- <https://www.mixanitouxronou.gr/i-ginekes-apotrichonontan-ke-stin-archeotita-gia-na-xechorizoun-apo-tous-antres-i-parthenes-ekanan-idiko-teletourgiko-loutro-prin-apo-to-gamo-o-pio-diadedomenos-tropos-itan-to-lichnari/>
- http://theseus-aegean.blogspot.com/2015/10/blog-post_10.html
- <https://www.iellada.gr/istoria/i-omorfia-epikefalis-koyreia-kai-kommoseis-stin-arhaia-athina-kai-sparti>
- <https://olympia.gr/2019/07/29/%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CF%8C-%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CF%88%CE%BF%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%B1/>
- <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/06/01/%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84/>
- <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/109-10.pdf>
- <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2015/04/14/%CE%B7-%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1/>
- https://www.onarpolyxoros.gr/library/Ekthesi_500_anagkaioi_orismoi.pdf
- https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/04/Conventions_Women.pdf
- https://www.researchgate.net/publication/235265328_Women's_career_development_recent_international_research
- <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0954025042000301429>
- http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=10&page=5
- <https://op.europa.eu/webpub/com/factsheets/women/el/>
- <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7273/6993>
- <http://www.dimitrismpoukouras.gr/themata-psychologias/gynaika/o-polydiastatos-rolos-tes-gynaikas>